

Snga

2007

Utgitt av Varteig Historielag

Redaksjonskomitè for Inga 2007:

Solveig Rød, Øistein Bøe og Hans Erik Pedersen

Forsiden: Parti fra bekken ved Lundegårdene rett før den renner ut i Glomma i evja øst for bnr. 1. Tegnet av Anne Sofie Bergerud

Kjære leser!

Velkommen til årets INGA-hefte, det 23. i rekken. Årets hefte er det første som er trykket med mulighet for fargegjengivelser på alle sider. Vi tyv-startet i fjor med noen fargesider, men har i år tatt skrittet helt ut.

Som det ble annonsert i forrige hefte fortsetter arkeolog Ellen A. Pedersen med glimt fra Varteigs forhistorie. Hun avslutter med en tredje artikkel neste år. I år kommer siste del av den omfattende dokumentasjonen av gårdshistorien til Lundegårdene med nordre del av Nedre Lunde. Gledelig er det at det også i år har kommet bidrag fra en ny forfatter: Karin Elisabeth Ek skriver om Bøe Kvinneforenings første 50 år.

Årets hefte har fått et visst Isepreg. Tre av artiklene henter sitt innhold derfra men med så varierte emner som politikk, industri og et artig skoleminne. Vi varslet også i fjor om enda en artikkel med tilknytning til Ise, nemlig om Stormølla ved Håkafoss. Den må vi dessverre utsette til neste år.

Øistein Bøe har festet til papiret en del barndomsminner fra en utflyttet varting, Bjørn Opstadmo, og ut fra en merkelig funn som Emma Grøtvedt gjorde, har han fortalt interessante deler av Varteighistorien. Solveig Rød skriver om Bygdedagen, en årlig begivenhet som er en "eksportartikkel" fra Varteig.

Tilslutt: Støtt våre annonsører, de gjør det mulig å få til dette heftet!

Innhold:

Arkeologiske glimt fra Varteigs forhistorie. Del 2	side	3
Rømte gjennom møkkagluggen i kommunestallene	side	9
Bøe kvinneforenings første 50 år	side	13
Industrieventyret Granat Apparatfabrikk	side	21
Fra Kraft via Fram til Granat	side	27
Oskar A. Sælid hadde ideen	side	29
Om Emma og ståtekongen i Sørli	side	31
Bygdedag i Varteig – en 90 år lang tradisjon	side	36
Tran er ikke godt, men sunt er det!	side	42
Da fascismen gikk i vannet på Ise	side	44
Nedre Lunde gnr 3012, nordre del	side	49

Arkeologiske glimt fra Varteigs forhistorie. Del 2

av Ellen Anne Pedersen

Her fortsetter serien med informasjon om Varteigs tidligste historie. Første del stod i 2006 hvor også forfatteren ble presentert. Serien avsluttes neste år med del 3.

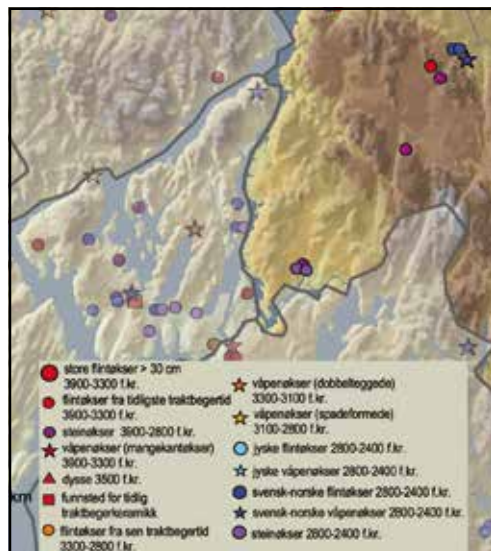
De første bønder 4000-2400 f.Kr.

Neste stopp i "oldtidsreisen" er hos de første bønder i Varteig. Det skiller flere hundre, ja kanskje nesten ett tusen år, fra Nøstvettid til de neste kjente oldsaksfunnene ble deponert i Varteigs jord. I mellomtiden hadde jegerne blitt kjent med og tatt til seg nye idéer og redskaper – de hadde tette kontakter med Europas bondebefolkning. De var på vei til å bli bønder, i hvert fall noen av dem. Vi vet at det omkring 4000 f.Kr. ble dyrket korn ved boplasser i Skjeberg og Tune, og sannsynligvis hadde de også noen husdyr – sau, geit eller kveg.

Til forskjell fra jegertiden, der funnene viser til flere oppholdssteder i Varteig, er gjenstandene etter de første bøndene eiendommelig konsentrert til ett område, nemlig innenfor Bergbys nåværende grenser. Der er det funnet tre økser, de eneste fra bygden fra denne tiden. (Se kart d. side.)

Den eldste øksen er en steinøks som var typisk for traktbegerkulturen (4000-2800 f.Kr.), de øvrige to øksene er av typer som var vanlige i den såkalte stridsøkskulturens tid (2800-2400 f.kr.). Alle tre er arbeidsøkser av stein.

Men livet på boplassene var, når det kom til stykket, kanskje ikke så forskjellig i forhold til tidligere.

Svært ofte finner vi de første bønder på boplasser ved stranden, akkurat som jegerne, og slik har det sikkert også vært her i Varteig. Stranden lå på denne tiden ca 30 meter høyere enn idag, og Varteig hadde mer eller mindre begynt å få den konturen vi kjenner. Bergby lå lunt til ved nordbredden av et smalt sund mellom utløpet av Isesjøen i øst og Glomma-fjorden i vest.

Menneskene sprer seg i landskapet 2400-1300 f.Kr. – sen bondesteinalder og eldre bronsealder

I løpet av de neste 1100 årene, i slutten av bondesteinalder (2400-1800 f.kr.) og begynnelsen av bronsealder (1800-1300 f.Kr.) skjedde

Eksempler på skaftehulløkser, 14,5 til 17,5 cm lange, funnet i Østfold. Flere av disse er ofret i bekk (5 og 7) eller myr (8). Om 3 er det opplyst at den i lang tid hadde hengt i skorsteinen som beskyttelse mot lyn. Mange steder er da også slike økser kalt "tordenkiler". Øks 8 er spesiell, en av de få våpenøkserne fra siste del av bondesteinalderen.

det en forandring i menneskenes bruk av landskapet. I forhold til de tidligere periodene må det ha skjedd en kraftig ekspansjon – øyensynlig sprer menneskene seg ut i landskapets alle deler. I alle fall gjør gjenstandene det, og tilsynelatende er de overalt. Skaftthulløkser, flintdolker og flintsigder og andre typiske gjenstander dukker opp av jorden. De stammer fra overpløyde offersteder og graver, fra boplasser og åkermark. Fra Varteig kjenner vi ingen dolker eller sigder av flint, derimot er sju av tidens typiske økser (seks skaftthulløkser av stein og en øks av flint) funnet rundt om i bygden: På Småberg, Kulerud, Gryte og Furuholmen, Brenne, ved Knatterud bro og på Skofteby (flintøkser er funnet på Furuholmen). Med små endringer er det de samme redskapene som brukes gjennom hele den senere delen av bondesteinalder og i den eldre delen av bronsealder.

Men hva ble disse øksene med skaftthull brukt til? Gjennom årtier har arkeologer kommet med flere forslag. Noen har hevdet at de mest forseggjorte kan ha vært våpenøkser.

Andre har studert slipespor og mener de ser sporene etter at øksene har vært brukt til knusing av røtter og harde jordklumper i åkerjord. Et tredje forslag er at de må ha vært svært velegnete til hogging av kvister og tynne greiner – og at det altså har vært et nyttig redskap ved innsamling av materiale til flettverk i hus og gjerder og ved innsamling av løvfôr til buskapen. Men praktiske forsøk har vist at mange av disse øksene faktisk duger godt både til skogshugst og finere tømmerarbeid, men ikke så godt til løvinnsamling som man har trodd. Og de lange og smale eksemplarene med et ganske lite hull til skaftet langt bak på øksehodet (som mange arkeologer tidligere trodde var ganske ubrukelige) har i praktiske forsøk vist seg å være svært gode til å hugge tapphull i stakk med.

Disse øksene er funnet i et stort antall over store deler av Skandinavia, i mange former og størrelser, som emner, hele eksemplarer eller med avbrutt skaftthull.

En svensk arkeolog tok for noen

år siden for seg skafthulløksene i en større region i Mellom-Sverige, fra Bohuslän og østover. Han fant snart ut at øksene må ha vært svært verdifulle i samtiden. Mange økser ble brukt i rituelle seremonier, og de ble benyttet så lenge det var mulig. En ny øks var gjerne omkring 25 cm lang, mens de minste øksehodene kunne ha en lengde ned til omkring 10 cm etter 3-4 omhugninger (se bilde). Etter å ha systematisert øksehodene etter hvor lange de var og i hvilken sammenheng de var funnet, fikk han fram et tydelig bilde:

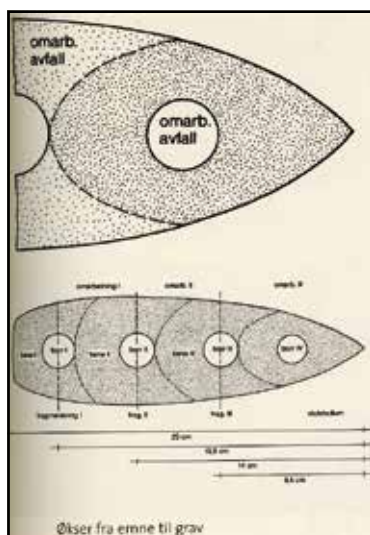
*De største (gjerne ubrukte) øksene ble benyttet i offerseremonier, ofte i myr eller vann.

*De aller minste øksene, hele og uskadde, ble lagt i gravene som gravgods til den avdøde.

*Ødelagte økser (eggdeler, nakkedeler eller andre fragmenter) lå på boplassene.

*Mellomstore økser, hele og uskadde ble regnet som funn fra en rituell nedleggelse – fra offer eller grav.

Hvis vi låner denne modellen til

Forklaring til tegning, se tekst over.

Varteig, kan vi også her få flere av skafthulløksene i tale. Øksene fra Gryte og Skofteby er begge ødelagt, og må derfor stamme fra boplasser.

Her har folk bodd sannsynligvis bodd i "skafthulløks-tid". Øksene fra Småberg og fra Knatterud bro er hele, men så små at de må ha ligget i graver (sannsynligvis under flat mark), da de ble funnet. Øksene fra Kulerud og Brenne kan ikke plasseres nærmere innenfor skjemaet.

Ved hjelp av en systematisk analyse av skafthulløkser, kan vi altså være på sporet av minst to graver og to boplasser fra sen bondesteinalder i Varteig. Hver øks som er funnet i jorda har altså sin helt spesielle historie å fortelle – og gir farge og liv til den tidsperioden de springer ut fra!

Men hvordan så boplassene ut i denne tiden? Ja, vi har noen eksempler på funn av hus og åkrer i Østfold. Den ene boplassen, som var bevart under en gravhaug på Hunn i Borge, Fredrikstad, ble funnet omkring 1950. Under graven ble det avdekket et tykt avfallslag, flere stolpehull, hardstampet leire, et ildsted og mørke striper på kryss og tvers risset ned i den lyse undergrunnen. Stolpehullene, ildstedet og leirflaket var restene etter et lite hus med stolper i veggene og langs midten av huset og med leirklinte flettverksvegger. Stripene i undergrunnen, som dekket ca 20 m², var sporene etter bruk av ard i en liten åker.

På Svinesund-øya, som ble undersøkt av arkeologer i forbindelse med ny trasé for E6 i 2001-2003, ble det avdekket en boplass fra sen

bondesteinalder på Stensrød ved Svinesundhagen i Berg, Halden. Her var det mengder av kraftige nedgravninger for stolper (s.k. stolpehull) og flere kokegroper og ildsteder under det moderne pløyselaget. Stolpehullene var rester etter flere hus, minst tre hus framtrådte tydelig. Et av disse husene er av en type som inntil for noen få år siden var totalt ukjent i Norge. Det var over 20 meter langt og 7 meter bredt, med vegger av tre og en rekke av kraftige stolper under takåsen. Stolpenes plassering viser at huset var delt i minst to rom. Kontrasten til det lille huset på Hunn er stor. Husets inndeling og størrelse taler for at en del av det ble benyttet til mer enn tak over hodet for menneskene på boplassen. Arkeologene har foreløpig ikke sikre holdepunkter for hvordan det store huset ble disponert. Men her var mulighet for lagringsplass for redskaper, årets grøde og fôr. Kanskje de første husdyr fikk midlertidig ly for uvær og rovdyr? Framtidige undersøkelser vil bringe klarhet i hvordan disse nye store husene ble

benyttet.

Ved Svinesund har vi også fått et glimt av hvordan åkrene fra denne tiden så ut. Noen hundre meter sør for boplassen ved Stensrød, på en lun flate i skogen, lå flere små ansamlinger av stein omkring en liten myr. En av røysene lå ute i den lille myra, og det viste seg at myra, som hadde begynt å vokse etter at røysa ble anlagt, kunne dateres til første del av bronsealder. De små åkerørøysene er altså minner etter åkerdyrking mer eller mindre samtidig med husene på Stensrød – fra den tiden skafthulløksene kanskje ble lagt i grav ved Småberg og Knatterud og slengt bort som ubrukelige på boplassene ved Gryte og Skofteby i Varteig.

Det er kanskje ikke tilfeldig at det er funnet både åker og stort hus fra sen bondesteinalder på Svinesund.

Det er nemlig i denne tiden det skjedde en rekke andre forandringer. Nå ble menneskene i Skandinavia jordbrukere for alvor. Fra denne tiden har vi de eldste spor av bruk av pløyeredskap – arden - i Østfold.

I andre områder viser håndteins-hjul og vevlodd at man var begynt å spinne og veve tekstiler av ullen fra sauene. Leirkar

Ved hjelp av tynne lektere oppførte arkeologene et skjelett av huset på Stensrød ved Svinesundhagen, med "takstoler" og markering av stolper.

med gjennomhullete vegger viser at man nå også hadde begynt å lage ost. Det ble nå tatt i bruk spesielle redskaper – sigder – til innhøsting av grøder. Sammen med de spesialiserte sigdene av flint dukket også skubbekvernen opp, sannsynligvis er dette et tegn på at man malte korn til mel i større mengder enn tidligere. Et synlig tegn på at karbohydratrike korn- og melkeprodukter utgjorde et større innslag i kosten i sen bondesteinalder, er at hull i tennene økte kraftig i denne tiden i forhold til tidligere.

Gravrøyser 1000 f.Kr. – 1000 e.Kr.

Vi hopper atter noen hundreår fram i tid. Til begynnelsen av den siste halvdel av bronsealder (eller yngre bronsealder, som arkeologene sier) som begynner omkring 1000 f.Kr. I Varteig er det kjent nærmere 20 steinrøyser som sannsynligvis er gravrøyser. De fleste av dem er antakelig fra yngre bronsealder eller den aller tidligste jernalder, mens enkelte av dem kan også være yngre.

I eldre bronsealder (1800-1100 f.Kr.) ble det mange steder oppført store gravhauger eller gravrøyser, og langs kysten av Østfold, f.eks i Skjeberg, finnes det flere slike kjemperøyser. Utover i bronsealder, og særlig etter midten, omkring 1000 f.Kr., ble det stadig vanligere å bygge ikke fullt så store røyser. Mange av disse mindre røysene er fra bronsealder, men skikken med å begrave de døde i slike anlegg fortsatte også videre inn i jernalder, side om side med andre gravformer. Og allerede i bronsealder fantes det ved siden av

røysbygging også andre gravskikker, for eksempel ble det mange steder vanlig å begrave en større del av befolkningen på store gravplasser i graver under flat mark, slik vi skal komme tilbake til i en senere del.

Gravrøyser er registrert på følgende steder i Varteig (se også kart):

Småberg: 3 gravrøyser (gravfelt) i Småberglia. Fjernet ca 1870.

Bergerud: 1 gravminne. Trolig en gravrøys

Bø store: 3 gravrøyser (gravfelt) på Enerhaugen

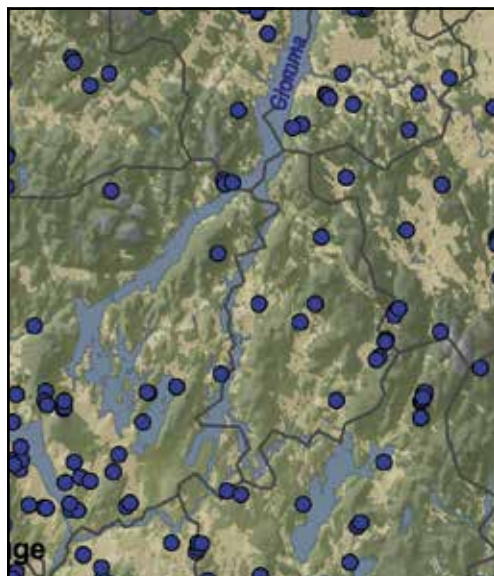
Knatterud: 2 gravrøyser (gravfelt) + 1 enkeltliggende gravrøys på Havåsen

Knatterud: 2 gravrøyser, enkeltliggende (+ 1 ikke gjenfunnet 1968) på Ryggåsen

Asgrimsby: 1 gravrøys på Askersbyleken

Belsby: 1 gravrøys (rest) på Belsbyåsen østre

Spydevold: 1 rest av gravrøys, kalt "Kong Erik" i Østfold Oldtidsminner, ikke gjenfunnet 1968.

Spydevold/Sikkeland: 1 gravrøys, utgravd av antikvar N. Nicolaysen i 1879 ”i nærheten av flatmarks-gravfeltet”.

Som vi ser av oversikten er det bare en gravrøys fra Varteig som er arkeologisk undersøkt. Undersøkelsen ble foretatt i forbindelse med anleggelsen av jernbanen fra Sarpsborg til Indre Smaalenene i 1879. Det ble funnet trekull og brente bein i gravrøysa, men ingen oldsaker. Undersøkellesmetodene er utviklet enormt siden den gang, og om undersøkelsen hadde skjedd i dag, ville arkeologene fått mye ny kunnskap ved hjelp av moderne vitenskaper og naturvitenskapelige metoder. Vi ville fått vite når den døde ble begravd, om det var et barn, en voksen eller et eldre individ, kanskje hvilket kjønn den døde hadde, hvilke treslag som ble brukt til likbrenningsbålet, og hvordan landskapet så ut omkring graven.

Selv om vi altså ikke sikkert vet fra hvilke(n) tidsperiode(r) *gravrøysene* stammer, kan kanskje utbredelsen av dem i Varteig gi oss et hint. Det finnes nemlig en interessant todeling av bygda når det gjelder gravminnene.

Tyngdepunktet i utbredelsen av gravrøysene ligger i den nordlige delen av bygda (i samme strøk som skafthulløksene), mens gjenstandsfunn og gravminner (gravhauger og bautasteiner) som gjerne dateres til jernalder virker mer konsentrert til den sørlige delen av bygda. Dette *kan* være et tegn på at de fleste gravrøysene tilhører en annen tid enn gravhaugene, og at de er eldre. At gravhauger og gravrøysen tilhører hver sine geografiske rom er for øvrig et trekk som går igjen fra bygd til bygd over hele Østfold.

Alle illustrasjoner er hentet fra Østfold Historie Bind 1: Øst for Folden. (2003)

SARPSBORG KOMMUNE

støtter det lokalhistoriske arbeidet

Rømte gjennom møkkagluggen i kommunestallene

av Øistein Bøe

Bjørn W. Opstadmo var fire og et halvt år da lillesøster Aagot kom til verden. Guttungen syntes all oppmerksomhet ble den nyfødte til del, og stakk like godt av gjennom møkkagluggen i kommunestallene. Etterpå fikk han symbolsk ris av sogneprest Birger Sinding.

Dette er essensen i en av mange historier som Opstadmo dro på et eldretreff på Breidablikk i fjor. Temaet for besøket var "Minner og muntre historier fra Varteig". Mange i et godt besøkt møte kunne nikke bekrefte til mye av det som kom fram.

Bjørn W. Opstadmo er født på Brunsby i 1924, året etter at faren Nils tiltrådte som lensmann i Varteig. Ganske raskt flyttet imidlertid familien over til kommunelokalet, og det var der de bodde da Aagot ble født. Midt på 30-tallet sto boligen ved Varteigveien ferdig, og familien på fire flyttet dit.

Symbolsk ris

Men la oss utdype historien om guttungens rømning. Litt sjalu på den nyfødte lillesøsteren fant altså Bjørn grunn til å stikke av. Det skjedde gjennom gluggen i kommunestallene der hestegjødsla ble skuffet ut.

Veien gikk over jordene mot elva, men pjokken ble ganske raskt innhentet og brakt tilbake. Det var da han også – om enn aldri så symbolsk – fikk smake spaserstokken til sogneprest Sinding.

Bjørn W. Opstadmo har forresten et minne som er ytterligere et halvt år eldre. Da han var fire år, fikk han hilsen fra besteforeldrene sine på

Greåker gjennom Fredrikstad Radio. Budskapet i krystallapparatet var at han skulle se under divanen. Og der lå et par flunkende nye ski! Neppe nødvendig å si at jubelen sto i taket hos fireåringen.

Vi tar med enda et av 82-åringens barndomsminner. Seks år gammel måtte han på sykehus, og ble da innlagt på det katolske sykehuset i Fredrikstad. Der slo han seg imidlertid en smule vrang. Han ble nemlig pålagt å lese bordbønnen, og det nektet han. – Ikke fordi jeg ikke kunne, men fordi jeg ikke ville, sier

Birger Sinding ga guttungen symbolsk ris da Bjørn forsøkte å rømme, sjalu på sin nyfødte søster. Her er Sinding fotografert sammen med sin Hansine. Foto: Ukjent. Eier av bildet: Østfold fylkes billedarkiv

Et vakkert familiebilde tatt på kommunelokalet i forbindelse med Aagot Opstadmos barnedåp i 1929. Foran fra venstre: Aslaug Løkke, Aslaug Opstadmo, Eldbjørg Løkke, Johan Skauge, Anna Skauge med Ruth Løkke på fanget, Bjørn Opstadmo, Hanna Opstadmo med dåpsbarnet Aagot, Anders Opstadmo og Nils Opstadmo. Bak fra venstre: Tarald Opstadmo, Ole Dahl, Alfred Løkke, Ingeborg Løkke, Marensius Skauge, Gunda Skauge, Berit Dahl, Stener Opstadmo, Marie Dahl, Kristine Lunde og Ingrid Bøe. Aagot (g. Borgen) er forresten den eneste som er født på kommunelokalet i Varteig. Aslaug og Nils Opstadmo bodde der fram til boligen sto ferdig i 1934. Foto: Privat. Eier av bildet: Bjørn W. Opstadmo.

han. Som straff havnet den lille pasienten på det de benevnte som mørkerommet. – Jeg var imidlertid ikke mørkeredd, så meg gjorde det ingen ting, framholder Opstadmo.

Minnes stillheten

Under sin oppvekst hadde Bjørn W. Opstadmo sine nærmeste venner i forpakterboligen på prestegården, med brødrene Gunnar, Rikard og Ole. – Vi lekte vel som unger flest, mener han.

Det han allikevel husker best fra Brunsbykroken var stillheten. Hadde

man et ærend ut om kvelden hørte man ei kubjelle eller to – men ellers var det komplett ro.

I voksen alder ble Opstadmo lensmann på Vinstra, og det kunne sikkert være stritt nok. Skulle han søke noe av den roen han husket fra Brunsby, dro han derfor til fjells.

Bjørn W. Opstadmo bestyrte for øvrig et lensmannsdistrikt som var nesten halvparten av Østfolds areal, med et folketall på 10.000 mennesker som i feriene kunne bli både fire- og femdoblet.

Silte henvendelsene

Meieriet var nærmeste nabo til Opstadmo-familien. – Der bodde det fire personer med etternavnet Westgaard – nemlig far Anders og barna Øivind, Åshild og Klara. Og så Anna Meieri. Husmoren het aldri Anna Westgaard som resten av familiemedlemmene; bare Anna Meieri, minnes Bjørn W. Opstadmo.

På Meieriet var det også telefon-sentral, og da Nils Opstadmo fikk hjerteinfarkt, gikk Anna aktivt inn og silte henvendelsene. Folk var ikke så nøye på kontortider, men kunne godt ringe på kveldstid for å få en prat med lensmannen. Telefonsamtalene måtte via sentralen på Meieriet, og Anna kunne da spørre om de ikke kunne ringe tilbake neste formiddag ettersom lensmannen var syk. – Det var service, det, kommenterer Bjørn W. Opstadmo.

Som eksempler på manglende kontortid hos Nils Opstadmo, tar vi med et par henvendelser han fikk. Opstadmo var kjent for å være tidlig på'n om morgenen. Han var likevel ekstra tidlig ute, mannen som på hjemvei etter frieri satte seg på vedhaugen til Opstadmo klokka tre om natta og ventet på at lensmannen skulle stå opp. Den seneste ekspederingen Varteig-lensmannen hadde, var for øvrig ved midnatt. Det bør bemerkes at begge disse henvendelsene gjaldt sivile gjøremål, og var altså ikke knyttet opp mot straffbare handlinger.

Museumsbestyreren

Bjørn W. Opstadmo tok også for seg noen av originalene han husker

fra Varteig i oppveksten. Og særlig Fritz Olav Oskar Waldemar Karlsen – ”museumsbestyreren”.

Opstadmo var øyenvitne til besøket av den svenske baronessen som Karlsen hadde brevvekslet med.

– Hun kom i en stor, svart bil med rute mellom fram- og baksete, og med uniformert sjåfør. Kvinnen tronet i baksetet; ei ordentlig fjørhøne, forteller Opstadmo.

Da sjåføren spurte hvor museumsdirektør Karlsen bodde, var det Kristine (”Lokalet” – Lunde, som var pedell på kommunelokalet) som henledet oppmerksomheten på Karlsen der han sto i vedhaugen i eplenikkens og barbeint i skoene.

Det ble et fem minutters møte mellom den noe loslitte Karlsen og den fornemme kvinnen, før hun strente inn i bilen og ga ordre til sjåføren om å kjøre. Etterpå sa Karlsen at ”så fin dame har ikke vært i mitt hus før”.

Opstadmo minnes at Karlsen alltid gikk med dressvest med lommeur i vestlommen. Den hadde han også på seg da baronessen var på besøk.

Ifølge Bjørn W. Opstadmo var det for øvrig Marius Bergerud som bisto Karlsen med brevskrivningen. Bergerud var tilgodesett med både en pen håndskrift og en god formulerings-evne.

Snusen gløste

Vi tar med en historie til om Karlsen, servert av Bjørn W. Opstadmo. Episoden var fra et bryllup. Fortelleren er ikke sikker på hvilket, men mener det kan ha vært da Olga Brenne og Ole L. Bøe giftet seg.

Uansett – det var nå de som øn-

sket å få Karlsen med på et lite "hyss", og de fortalte ham om en kar som tok en halv eske snus i én pris. Ja, det kunne nå Karlsen også det, mente han. Da høynet guttene, og viste til en som like godt kunne legge innpå en hel eske snus. Og Karlsen parerte; han ville ikke være dårligere. Dermed svelget han innholdet i en snuseske.

En times tid senere ble Karlsen påtruffet ved Småberggrampa. Da fikk han det travelt, fór ut i skogen og fikk ned buksene – og det sto ut av begge endene hans. Det ble sagt etterpå at øyenvitnene mente å se "snusen gløste ut av eksosrøret på'n".

Sendte brød

Bjørn W. Opstadmo var bare 18 år gammel da han flyttet fra Varteig. Han har imidlertid holdt god kontakt med barndomsbygda gjennom gamle venner og ikke minst gjennom søsteren Aagot (Borgen).

Inntrykkene fra oppveksten bærer sterkt preg av omsorg for hverandre. Naboer brydde seg og utviste stor grad av omtanke.

Det fikk unggutten merke første julen han bodde på Vinstra. Da fikk han nemlig tilsendt et hjemmebakket brød fra Lava Lunde. – Tenke seg til; den gamle kvinnen som husket på den utflyttede unggutten og sendte ham et brød. Rørende, sier Bjørn W. Opstadmo.

Ingen restanselister

Med far Nils som lensmann i Varteig fram til 60-tallet, og Bjørn selv i lensmannsetaten på Vinstra, ble

Bjørn W. Opstadmo med gode, og også humoristiske, minner fra oppveksten sin i Varteig. Foto: Øistein Bøe.

det ganske sikkert fagprat når far og sønn møttes.

En gang ville sønnen vite om faren var ferdig med å føre restanselister. Altså oversikt over utestående fordringer ved lensmannskontoret. – Da ristet far på skuldrene, slik han gjerne gjorde når det var noe han ikke ville svare på, minnes Bjørn.

Men det kom da fram at faren førte ingen restanselister. Det viste seg nemlig at Nils Opstadmo selv forskutterte for de som ikke hadde gjort opp for seg. For selv om ikke alle betalte sine skatter og avgifter til tiden, kom pengene inn – før eller senere.

Da Bjørn W. Opstadmo ble født på Brunsby i 1924, ble det sagt at det skal ha vært 100 år siden forrige nedkomsten der.

1. mars 1943 ble Opstadmo såkalt privatlønnet betjent hos lensmannen i Tune og Rolvsøy, og fire år senere lensmannsbetjent i Nord-Fron. Da kommunene Sør-Fron og Nord-Fron ble ett lensmannsdistrikt med kontor på Vinstra, fortsatte Opstadmo først som lensmannsbetjent og senere som lensmann ved det fusjonerte lensmannskontoret.

Bø kvinneforenings første 50 år

av Karin Elisabeth Ek

Det Norske Misjonsselskap (NMS) har lange tradisjoner i Varteig. Helt tilbake i 1864 ble bygdas første NMS-forening starta opp. Vi vet at Bø kvinneforening ble utskilt fra denne foreningen i 1888.

Senere ble også denne foreningen delt, og fra 1903 hører vi om to atskilte foreninger i Ovaskogs, nemlig Bø og Grythe kvinneforeninger. Disse foreningene besto fram til årsskiftet 1987/88 – da ble det igjen en felles forening som fikk navnet Ovaskogs misjonsforening. Denne foreningen er fortsatt i virksomhet.

For hedninge-missionen

Jeg vil nå ta for meg de første 50 år i Bø kvinneforenings ”selvstendige” historie, altså fra 1903 – 1952. De eldste notatene vi har, starter nettopp i 1903, og det første som er nedskrevet er foreningens statutter:

Thor P. Bø – kvinneforeningens formann fram til 1907.

Foto: Karlsen. Eier av bildet: Øistein Bøe.

”Statuter for Bø kvindeforening for hedninge-missionen.

- 1. Bø kvindeforening har som formaal at fremme og vedligeholde interessen for hedningemissionen i kredsene. Dette søges oppnaaet ved afholdelse af nogenlunde regelmessige møder, hvor missionens sag blir framholdt ved oplæsning af missionsbladene, samtaler o.s.v. Hvert møde begyndes og slutes med andagt.*
- 2. Medlem af foreningen kan enhver være, der vil yde bidrag til missionens fremme.*
- 3. Foreningen vælger paa aarsmødet (efter overenskomst med vedkommende) en formand, helst en mandsperson, samt en bestyrelse af 4 – fire – kvinder.*
- 4. Formanden sammen med bestyrelsen sørger for ledelsen af foreningen og dens møder. En af dem har at føre medlemsfortegnelse, samt at bogføre mødernes forhandlinger. De vælger en kasserer, der ved hvert kalender aars udgang har at fremlægge regnskabet for foreningen. For at lette arbeidet ved festlige tilstelninger kan bestyrelsen søge hjælp hos foreningens øvrige medlemmer.*
- 5. Ved afstemningen baade i bestyrelsen og foreningen er simpelt flertal det afgjørende. I tilfælde stemmelighed afgjør formandens stemme udslaget.*
- 6. Forslag til forandring af disse statuter maa indsendes til bestyrelsen mindst 1 – en – måned før aarsmødet, og kan paa dette forandres med 2/3 flertal, naar mindst 2/3 af medlemmene er tilstede. Dog maa ikke disse forandringer staa i strid med punkt 1.”*

(Etter det en kan lese av notatene er statuttene utarbeidet av lærer Peder Gresset.)

Kr. 6,91 i kollekt

Det første møtet etter at Bøe ble egen forening holdtes hos Edvard O. Bøe. Referatet fra dette møtet lyder som følger: *"Den 10de marts holdtes kvindemøde hos Edvard O. Bøe, hvor der indkom kr. 6,91."*

På det neste møtet, som ble avholdt den 31. mars 1903 på Snoppestad, var det valg utifra de gitte statutter. Til formann ble valgt Thor P. Bøe, og til "bestyrelsen" Julie Bødalen (16 stemmer), Maren Kokkimbråten (15 st), Inger Snoppestad (13 st), og Augusta Kokkim (6 st). Til kasserer ble valgt Peder Gresset

(-dette står nevnt i protokoll fra 1903, mens det i en prolog skrevet i 1953 står at Tøger Kokkim var foreningens første kasserer.) Om programmet denne dagen står det som følger: *"Beverting og bortlodning af lidt glastøi, hvorved indkom kr. 6,20. Pastor Gill læste et par stykker af "Norsk missionstidende," samt et lidet stykke af "Bymissionæren." Tilslut bibellæsning af presten over Jesu møde med de sovende disiple i Getsemane. Afslutning med bøn av Thor P. Bøe."*

Låvefestene på Kokkimbråten

Den 15. januar 1907 ble det valgt ny formann til foreningen på et møte hos Jens Kullerud. Johan Bødalen ble enstemmig valgt til oppgaven.

I den protokoll som starter i 1903 er det nedskrevet en udatert medlemsoversikt. Etter håndskriften å dømme kan den være påbegynt samtidig med protokollen. Endel av navnene er overstrøket ved død eller utflytting – enkelte ganger er overstrykningen utført så grundig at det er vanskelig å tyde navnene. Derfor ber jeg om overbærenhet dersom noen navn er "feiltolket!" Ellers har jeg stavet navnene som de står i protokollene – som vi ser kan det være litt avvik på skrivemåten.

1. Maren Kokkimbraaten	20. Oline O. Brende	33. Fru Thea Hansen
2. Julie Bødalen	21. Anne K. Brende	34. Oline Kokkim
3. Inger Snoppestad	22. Kristine K. Brende	35. Gunhild Myraas
4. Augusta Kokkim	23. Astrid Høgelien	36. Anne Helene Kullerud
5. Anne Marie G. Bøe	24. Marie Kokkimbraaten	37. Julie Kullerud
6. Annethe Bøe	25. Karine Braaten	38. Andrine Tomta
7. Emilie Bøe	26. Johanne Braaten	39. Karoline Tomta
8. Marta E. Bøe	27. Anna Snoppestad	40. Inga Sæves Brenne
9. Anna Bødalen	28. Annette Kokkimbraaten	41. Karoline Snoppestad
10. Johanne Bødalen		42. Fru Nygaard
11. Juline Rogndalen	(håndskriften kan tyde	43. Anete Kokkim
12. Anna A. Ørka	på at disse første 28 kan	44. Gunda Engen
13. Oline Rogndalen	ha blitt skrevet inn i pro-	45. Fru Lappeggaard
14. Maren A. Kokkim	tokollen samtidig – altså	46. Andrine Rognedalen
15. Karen Bøe	fra starten)	47. Mattea Bøe
16. Janna J. Bøe	29. Sørine Bøe	48. Amalie Bøe Lia
17. Tea J. Bøe	30. Elise Braaten	49. Inga Sæves
18. Gunil Dueholen	31. Elise Snoppestad	50. Andrine L. Bøe
19. Anna P. Elverud	32. Olga Andersen Ørka	51. Frøken Maansen

Med seg i styret fikk han Julie Bødalen, Maren Kokkimbråten, Julie Kullerud og Inger Snoppestad. Størrelsen på kollekten var stabil, og var denne dagen på kr 6,15.

Noe som må ha vært et høydepunkt både i foreningen og i lokalsamfunnet for øvrig, er sommerfestene på låven hos Tøger Kokkim på Kokkimbråten. Den aller første festen er nevnt i 1905, den 14. juni, men dessverre er det kun størrelsen på inntekten som er protokollert – den var forøvrig på hele kr. 94,33.

Så stor var interessen og oppslutningen om disse festene, at det ble laget en egen prekestol. Den ble laget av Tøger Kokkim, og ble pusset opp av Oskar Rogndalen til innvielsen av Høgheim kristelige forsamlingshus i 1960. Prekestolen var i bruk på Høgheim inntil 2000, da ble den skiftet ut med en nettere utgave laget av Reidar Simensen. Den gamle er forøvrig tatt vare på!

Resultat av vekkelsen?

Med tanke på at det var en stor vekkelse i Varteig i 1905, kan en undre seg på hvorvidt festen på Kokkimbråten var et resultat av vekkelsglede og vekkelssiver..? Året 1905 er jo for mange kjent som det året da vekkelsen brøt ut under bryllupet på Snoppestad. (henv. Den nye bygdeboka for Varteig, side 121.)

Den siste omtalte festen på Kokkimbråten var i 1921 og står omtalt slik i protokollen: *"21. august Fest hos Tøger Kokkim. Nettointegt Kroner 134,61. Eriksane (?) underholdt med sang og musikk. Talere Pastor Hille, Anton Delin."*

Johan Bødalen – formann i Bøe kvinneforening fra 1907 til 1930.

Foto: Martha Bjerke. Eiere av bildet: Liv og Egil Nordengen.

Det kan se ut som om dette var første gang det var "sang og musikk" på festene.

Året etter, den 23. juli 1922, var det fest hos Anders Bøe. Talere var Kristian Sikkeland, Hans Røssæk, Julius Dal. En ikke navngitt kirkesanger har også deltatt. I 1923 er nevnt en fest den 1. juli, likeledes 21. juni 1924, men hvor disse to festene ble arrangert vites ikke.

Til Kokkim-skolen

Vi vet at de tradisjonelle sommerfestene ble flyttet til Ovaskogs (Kokkim) skole, og første gang vi kan lese om dette er den 25. juli 1926.

At festene var et populært arrangement, vet vi ut fra hva vi har hørt av de som har gått foran oss. I "Inga" 1987 kan vi f.eks. lese følgende: *"Hver sommer ble det holdt en fest på Kokkim skole. Da var det stas å få være med, det var mye god mat å få. Kaffen ble kokt på "svarten" i kjelleren. Av de faste møtegjengerne kan nevnes: Anton Sandtangen,*

Maren og Emil Engebråten, Anton Grythe, Martine og Ole H Grythe, Mina og Johannes Grythe, Maren og Anders Hesthagen, Ellen og Martinus Nymark (Køia), Hansine og Georg Nordengen, Maren Kokkim, Anna og Henrik Bøhaugen, Johan og Julie Bødalen, Martha og Lars Bøe, Anette og Anders Bøe, Andrine og Ole Rogn-dalen." (Mange vil kjenne igjen disse navnene, og savne navn som ikke er nevnt. Dette er personer som ble husket av min far, Ole Kullerud fra hans barndom, og gjelder antagelig siste del av 1920-åra. Han har notert dem ned i sine "Hverdagsminner" engang på 1980-tallet, altså 50-60 år etterpå).

En kan lese av tidligere notater som er gjort under samtaler med eldre medlemmer (de fleste av dem er nå borte) at det rundt 1934-35 ble dannet et kor – Ovaskogs blanda kor. Det var Anna Oland som var ansvarlig for dette koret, som skal ha sunget bl.a. på de nevnte sommerfestene.

Stor trofasthet

Referat fra årsmøte 1930: "8. januar. Møte på Tomta. Årsmøte. Begynte med andakt av Marta Bøe. Valg på formand, viseformann, kasserer og to styremedlemmer. Anders Bøe blev formand, Anders Tomta viseformand, og Marta Bøe kasserer. Som styremedlemmer valgtes Inga Sæves Brenne, og frk. Hedvig Monsen. Marta Rogndalen skal være styremedlem når frk. Monsen er forhindret fra å møte. I styret er nu Anders Bøe, Anders Tomta, Mattea Bøe, Olga Kullerud, Inga Sæves og Hedvig Monsen.

Det innkom 23,40 kr. Bibellesning ved sogneprest Birger Sinding." Dette ble det første av svært mange år med Anders Bøe som formann, etter at Johan Bødalen hadde hatt formannsvervet siden 1907 og fram til han døde høsten 1929. For begges vedkommende vitner dette om stor trofasthet.

"Kopper og kaffekjedel"

Det første styremøtet i foreningen finner vi omtalt i 1930: "Styremøte holtes hos Lars Bøe 29. april 1930 hvor det blev bestemt at festen i foreningen skal avholdes søndag den 15. juni kl 4 efm. på Kokkim skole. Formanden skal tale med sekretær Rise i Sarpsborg om at komme på festen og Sogneprest Sinding og Johannes Minge Tune samt Sangforeningen fra Hovden. Kaffe sukker fløte og julekake gives av medlemmerne. Brød smør pålæg kjøbes. Det overlates til Mathea Bøe at innkjøpe brød smør og

Anders Bøe ledet Bøe kvinneforening i 22 år – fra 1930 til 1952. Fotograf ukjent. Eier av bildet: Synnøve Belsby.

Bø kvinneforening fotografert i 1932 utenfor Kokkimskolen.

1. rekke fra venstre: Tor Bø Lia, Oddveig Bø Lia, Ester Rogndalen, Ruth Rogndalen og Judit Rogndalen (alle barn).

2. rekke fra venstre: Amalie Bø, Andrine Rogndalen, Olga Kullerud, Anna Bøhaugen (med lys kjole), Margith Bø (med fletter) og Gunborg Dueholen (med hvit pynt på kjolen).

3. rekke fra venstre: Annette Bø, Mathea Bø (med strikkejakke), Helga Bø og Marie Bø.

4. rekke fra venstre: Marta Rogndalen, Sørine Bø (med smal hvit halskant på kjolen), Augusta Brende og NN og NN (dame med barn på armen).

5. rekke fra venstre: Astrid Myrås, NN (delvis skjult), Sogneprest Birger Sinding, NN og NN (delvis skjult), Randi Bø og Ragnhild Bø.

Fotograf ukjent. Eier av bildet: Østfold fylkes billedarkiv

pålæg. Møtet slut. A. Bø, Olga Kullerud, Mathea Bø, Hedvig Monsen, Inga Sæves, Marta Bø.

Den 26. august 1935 var det også et viktig styremøte og referatet lyder som følger: "Styremøde på Kokkim skole mandag den 26. august kl 7 ½. Fraværende Mathea Bø. Der blev besluttet at kjøpe 100 par kopper med inskription og en kaffekjedel på 25 liter og der blev ordnet med det nødvendige til festen som holdes 8.

sept. Møtet slut. Anna Myrås, A. Bø, Borghild Fosslie, Astrid Kokkim."

De nevnte kopper skal ha blitt innkjøpt med støtte fra Grythe kvinneforening, "Ekko" og Ovaskogs blanda kor. Inskripsjonen var "Bø kvinneforening".

På møtene i 1939 lå størrelsen på kollekten på rundt 20 kroner. I april, mai og juni 1940 var det ingen møter, men fra juli gikk de sin vante gang, tross krigen. Fest ble det arran-

Ovaskogs blanda kor – også benevnt som Ovaskogs sangforening – fotografert i 1935. I første rekke fra venstre: Hjørdis Hansen, Helga Hansen, Marie Nordengen, Signe Nordengen, Agnes Hansen, Ingeborg Nordengen og Inga Andersen.

Midterste rekke fra venstre: Johanne Myrås, Marta Rogndalen, Ingrid Bøe, Edit Berg, Mina Lunde, Margit Bøe og Anna Glenne.

Bakerste rekke fra venstre: Hans Arnold Eikeland, Anker Hassel, Sigurd Bøhaugen, Arne Tomta, John Myrås, Georg A. Bøe, Ole L. Bøe, Sigurd Lunde, Arne A. Bøe og Ole A. Bøe.

Fotograf ukjent. Eier av bildet: Varteig Historielag.

gert også dette året samt i 1941 og -43, mens det i 1942 og -44 ikke nevnes noe om fest på skolen. Etter krigen er det ikke nevnt noe om fester før i 1952. Kollektene holder seg utrolig stabilt tross krigsår, og på et møte hos Ole P. Bøe den 10. desember 1944 har det kommet inn kr 30,25. Så det er ingen tvil om at folk i Ovaskogs så misjonsoppgaven selv i trange tider.

Tre ganger kaffe

Ut fra hva de eldre har fortalt, vet vi at mennene ofte var med på møtene. Damene møttes ved 15-tiden, da startet de gjerne med andakt ved formannen. Sognepresten

kom som regel på hvert møte, og hadde bibellesning. Til denne møtedelen, som oftest ved 18-tiden, kom gjerne mennene.

Det har blitt fortalt at i løpet av møtene kunne det være kaffeservering inntil 3 ganger, og det kunne gå med inntil 6-7 store brød! Et spørsmål en stiller seg, er på hvilket tidspunkt mennene sluttet å komme på "kvindemøte." Ingen av de eldre jeg har spurt kan gi noe svar på dette, men ting tyder på at dette tok slutt like før, eller i løpet av krigen. I den forbindelse må en merke seg en artig ting ved medlemslistene – på den eldste lista er ingen menn oppført som medlemmer – men formenn

Anna Oland var den første kvinnelige lederen av Bø kvinneforening, da hun tok over i 1952. Foto: Solberg. Eier av bildet: Varteig Historielag.

kunne de være!

Møtene ble holdt rundt i hjemmene. Det fortelles bl.a. at i den tiden Mathea Bø var kasserer, ivret hun for at det måtte være møte ofte – helst hver 14. dag. Så ofte måtte det være for at alle skulle få sin tur til å lage i stand!! Vi kan vel alle se for oss disse forholdsvis store flokkene av kvinner og menn som samlet seg i trange stuer, og tenke oss hvilken jobb og innsats som lå bak for å få dratt dette i land. Samlingene var høydepunkter. I tillegg til å dekke det åndelige behov dekket de nok absolutt også et sosialt behov. Folk gjorde mye for å komme på møte, og kunne gå lange veier i all slags vær for å få det til. Der fikk de høre nytt, de fikk treffe kjente de sjelden så, i tillegg til at Guds ord ble delt ut i rikt monn.

Første kvinnelige formann

I et referat fra årsmøtet i 1952, i det 50. året etter at foreningen ble

selvstendig, kan vi se at rekken av mannlige formenn ble brutt. "6/2 1952. Årsmøte hos Anna Tomta Kokkim. Ledet og åpnet av formannen Anders Bøe. Årsberetning og rekneskap blev fremlagt og godkjent. Formannen fremsatte så forslag om at paragraf 3 blir forandret til å lyde slik: "til formann kan velges på like fot, den foreningen ønsker å ha, enten det er mann eller kvinne." Dette forslag blev vedtatt enstemmig.

Deretter valg: Både formannen Anders Bøe og kasserer Mathea Bøe frabad seg gjenvalg. Resultatet av valget for 1952 blev: Formann Anna Oland med 11 stemmer. Kasserer Martha Rogndalen med 8 stemmer. Anna Bøhaugen blev valgt som styremedlem for ett år for Marie Bråten som er sykkelig. Martha Rogndalen ble gjenvalgt som styremedlem og Olga Bøe blev valgt som nytt styremedlem. Styremedlemmer er da: Gudrun Kullerud, Anna Bøhaugen for 1 år. Martha Rogndalen, Olga Bøe for 2 år. A. Bøe avsluttet med andakt. Inntekt kr 50,- Neste møte hos Sv. Oland den 20. februar."

Festen dette året ble holdt Kristi Himmelfartsdag. "Fest på Ovaskogs skole. Til festen var særskilt innbudt Anders Bøe og Mathea Bøe. Anders Bøe har sluttet som formann etter mange år. Han ble overrakt en liten gave som takk for sitt virke for foreningen. Likeledes Mathea Bøe som har stått som en trofast kasserer i mange år. Pastor Eliassen talte, og det var bevertning."

En gild tur til Oslo

Til slutt refereres foreningens

første årsberetning, for året 1952:

"I året som svant hen har vi hatt 15 møter og 3 fester Vi har hatt besøk av kretssekretær Skauge, hjemmesekretær O. B. Wends og misjonsprest Angel Eggen. Til en av våre fester var alle kvinneforeningene i Varteig innbudt, og en var Grythe kvinneforening innbudt. Kvinneforeningen var med på en gild tur til Oslo. Der besøkte vi melkeforeningen og kringkastinga og beså oss ellers i Oslo og omegn. Vi har deltatt med gaver til julesalget i Sarpsborg. Våre fester har vært godt besøkt, vi har hatt besøk av Varteig damekor og musikk og sang av fru sokneprest Wenaas. På møtene har vi som regel begynt med en bibeltime over et kapitel fra Hebrearbrevet. Vi har lest et stykke hver og under bønn fått noe for vårt indre liv av det vi leste. Så har vi hatt opplesning fra Misjonstidende og ellers annet stoff som kunne belyse misjonssaken for oss. Vi har følt oss som en søsterflokk på veien til samme hjem, med det felles mål for øyet å få være med å bringe evangeliet ut til dem som sitter i mørke og dødsskygge. Vi ville så gjerne at også for dem skulle julebudskapet lyde så de måtte få lære

å kjenne ordet om frelsen i Kristus og det evige livshåp. Vi har deltatt i arbeidet med en hjertens takk for at jeg fikk også være med. Og vi har mange ganger følt hvor velsignet vi selv blev av å gå i vår mesters tjeneste. Vel er det lite vi kan gjøre, men saken er hans og vi vil være, så langt han gir oss nåde til det, hans lydlige redskap. Så takker vi for året som gikk og ber om nåde og velsignelse for dagene som kommer. Han er trofast som har kalt oss. Han skal og gjøre det. Varteig den 7/1 1953. Anna Oland."

Munn- og klovsyke ga møteforbud
I protokollen for Bøe kvinneforening står det at januarmøtet i 1952 ikke ble avholdt grunnet møteforbud. Årsaken var utbruddet av munn- og klovsyke i distriktet. Først i Indre Østfold, og senere i januar nådde sykdommen Sarpsborg-distriktet.

Fylkesmannen rykket inn forskrifter i SA hvor all unødig ferdsel mellom gårdene var forbudt i avspærrede områder, som da gjaldt Borge, Torsnes, Skjeberg, Varteig, Tune og Sarpsborg. Det var også forbudt å holde markeder, å utveksle husdyr, å bruke høy, halm og brukte sekker til emballasje. Restriksjonene ble opphevet 31. januar. Derfor var foreningen i gang med sitt utrettelige arbeid igjen i februar 1952.

**Kultorp
Bilservice**

BILVERKSTEDET FOR ALLE MERKER OG EU-KONTROLL

Telefon: 69121350 - 41469373

Industrieventyret Granat Apparatfabrikk

av Øistein Bøe

Granat Apparatfabrikk på Ise er historien om et lokalt industrieventyr som på det meste ga jobb til rundt førti personer. Produksjonsbedriften hadde sin storhetstid på 50-tallet.

Det var Johannes Arntzen som dro i gang komfyrfabrikken på Ise. Arntzen var opprinnelig fra Bergby (Hurka), og allerede litt etter midten av 1930-tallet startet han produksjonen av Fram-komfyren.

Virksomheten begynte forsiktig, med en mindre fabrikkbygning i det

som i dag heter Verketveien. Aktiviteten økte imidlertid jevnt og trutt, og særlig tok produksjonen seg opp etter krigen. Det var da også først etter andre verdenskrig at Granat Apparatfabrikk som selskap så dagens lys.

Arbeidsstokken ved Granat Apparatfabrikk på Ise rundt 1950. I første rekke fra venstre: Gunvor "Nunna" Bergby (gift Grønli), Kirsten Syversen Verket, Marie Reitan (gift Spydevold), Signe Emilie Minge (født Hansen), Johannes Arntzen, Thor Johnsen, Hans Nordli, Anna Berby (født Borge), Solbjørg Sollie og Elsa Sørli (gift Langsholt). Andre rekke: Egil Hasselgren, Kjell Brevik, Jon Dammen, Helge Emilsen, Magnus Eng, Hartvik Nordli, Selmer Halvorsen, Willy "Bobben" Halvorsen og Odd Ottosen ("Snekkerstua"). Tredje rekke: Reidar Langsholt, Rolf Grønli, Robert Marberg, Alf Løkkebråten, Stanley Øby, Amund Langsholt, Rolf Melleby og Ludvik Skalle. Av disse 27 var de aller fleste bosatt på Ise.

Foto: Bjørnulf. Eier av bildet: Karsten Pettersen.

Tre medeier

Mot slutten av 40-tallet kom kompanjongene Thor Johnsen og Alexander Malthe med i eierskapet. Harald Malthe, en sønn av Alexander, forteller at de tre skjøt inn en kapital på 17.000 kroner hver da bedriften startet. Johannes Arntzen forble fabrikkeieren, mens de tre hadde likelydende andeler i produksjonsselskapet.

Produksjonslokalene ble påbygd i flere omganger, slik at de framsto i det omfang de har i dag. Siste utvidelsen kom i 1954-55, da det ble reist lager og monteringshall. Også bolighuset som Arntzen hadde reist i Verketveien ble betydelig utvidet.

De tre partnerne delte ansvaret mellom seg. Arntzen var administrativ leder for bedriften, Johnsen var konstruktør mens Malthe bestyrte

Fra en hyggetur som apparatfabrikken på Ise hadde til Regnbuen på 50-tallet. Fra venstre ser vi Johannes Arntzen, Alexander Malthe, Lovise Arntzen (som kom fra Nordli på Ise) og Thor Johnsen.

Foto: Privat. Eier av bildet: Karsten Pettersen.

salgskontoret i Oslo.

Trioen ble kjent med hverandre innen bransjen. Arntzen hadde jo startet virksomheten sin på 30-tallet, Johnsen hadde en del år bak seg i Kervel Komfyrfabrikk både i Skien og Oslo, mens Malthe hadde fartstid fra Staubo Apparatfabrikk.

Granat opplevde en fantastisk vekst utover på 50-tallet, og gjennom flere store utbygginger framsto direktørboligen (t.v.) og fabrikklokalene slik etter den siste utvidelsen i 1954-55.

Foto: Bjørnulf. Eier av bildet: Karsten Pettersen.

Brevhodet til Granat Apparatfabrikk. Opprinnelig het fabrikken "Granat Apparatfabrikk, Johs. Arntzen & Co Ise", men navnet ble endret da Thor Johnsen og Alexander Malthé gikk inn som kompanjonger i 1947.

Industristed

Granat-fabrikken kom til i en tid hvor Ise ennå var et industristed. Det kan være nok å nevne Haga Hoell, foruten meieriet, mølla, et par metallstøperier og flere mindre virksomheter. Og skal man la melankolien si en smule inn over seg, kan man jo også minne om slakteriet til Titterud og fire kolonialbutikker.

Virksomhetene ga arbeid til folk både på Varteig- og Skjeberg-siden. Granat rekrutterte eksempelvis arbeidere helt fra Borgenhaugen. I størrelse var Granat en god nummer to – etter Haga Hoell.

Komfyrproduksjonen led imidlertid samme skjebnen som svært mye av den andre virksomheten på Ise; den måtte gi tapt for større og mer rasjonelle enheter andre steder.

Nå er også alle tre Granat-gründerne borte. Alexander Malthé døde så tidlig som i 1981 (han var født i 1913), Arntzen i 1983 (født i 1903) og Johnsen i

2005 (født i 1915).

Gode år på Granat

I mangel av eiertrioen, samlet Inga-redaksjonen to representanter for neste-generasjonen samt en tidligere produksjonsarbeider på bedriften. De tre var Karsten Pettersen - Johannes Arntzens svigersønn, Grethe Bøe - Thor Johnsens datter – samt Elsa Langsholt, som hadde flere gode år i produksjonen.

Pettersen var for øvrig Sarpsborggutt, men bor i dag i Onsøy. Han kom inn i bedriften på Ise i 1952, og jobbet åtte år på fabrikkens kontorer. Som en kuriositet har han tatt vare på lønnsoppgaven for det første året. Fra han tiltrådte i februar og året ut viser oppgaven at han tjente den nette sum av 8674 kroner.

*Granat Apparatfabrikk produserte mest komfyrer av forskjellige modeller, men laget også en del varmeovner. Her blir to av ovnsmodellene presentert av fra venstre Elsa Langsholt, Grethe Bøe og Karsten Pettersen. Stråleovnen til venstre er emaljert og hadde en kapasitet på 2000 watt, og den til høyre – som for øvrig ble produsert 29. mai 1952 – hadde en yteevne på 1000 watt. Begge ovnene er i Grethe Bøes eie.
Foto: Øistein Bøe*

Anne Sikkeland med en Granat-komfyr som familien anskaffet midt på 50-tallet. Denne komfyren husker hun at ble kjøpt direkte fra fabrikkene på Ise, og var i bruk i gamlestua på Sikkeland fram til rundt 1970. Fortsatt er ovnen fullt brukbar, og er nå gitt til Varteig Historielag og plassert på Meieriet. Foto: Øistein Bøe

Oppsving etter krigen

Under krigen hadde det vært en meget begrenset produksjon av elektriske artikler. Derfor ble det sterk etterspørsel etter blant annet komfyrer da freden kom, og mange fabrikker fikk kraftig oppsving.

Det gjaldt også Granat Apparatfabrikk, men i Sarpsborg-distriktet var det jo en rekke bedrifter som produserte komfyrer. Man kan nevne i fleng Braut, Lyn, KPS, Sarpsborg-komfyren (Sefa) – og altså Granat.

Fabrikkene på Ise produserte for øvrig også varmeovner – mest stråleovner, men dessuten i noe begrenset antall glødeovner. I tillegg hadde fabrikkene en bordkomfyr som ble populær, foruten de mer ordinære utgavene som omfattet både magasinkomfyr, platekomfyr og en lettere modell med fire plater.

I fem-seks år, fra midt på 50-tallet,

produserte for øvrig Granat også en komfyr for forbrukersamvirket som bar navnet Kaba. Den var identisk med Granat-modellen, men i NKL bar den altså navnet Kaba.

Produksjonen omfattet også en grisematkoker, og Granat-fabrikkene utviklet dessuten den første norsk-produserte grillen. Den hadde grill-elementer som på mange måter kan sammenliknes med dem som finnes i komfyrene i dag.

Jernbanelaster

Alle de ulike modellene og typene av komfyrer ble utviklet og produsert ved fabrikkene på Ise. Karsten

Mary Stomperud kan hjemme i Skogbrynet på Kurland fortsatt glede seg over en komfyr fra Granat Apparatfabrikk som hun anskaffet midt på 1950-tallet. – Vi var to jordmødre som hadde hver vår hybel i Skolegata 41, men som delte kjøkken. Vi spleiset på komfyr og kjøleskap, og disse hvitevarene har fulgt meg siden. Etter 50 år tjener Granat-komfyren meg fortsatt trofast, sier hun. Foto: Øistein Bøe

Pettersen anslår at man på det meste produserte 60-70 komfyrer i uka. Bordmodellen og varmeovner ble laget når det var roligere perioder i komfyrproduksjonen.

Granat-fabrikken hadde en omfattende salgs- og markedsvirksomhet, styrt fra Vika i Oslo. Salgskontoret sysselsatte tre mann, med Alexander Malthé som sjef. Lageret lå for øvrig midt på Vålerenga.

Trioen vi har samlet, minnes opplastingen av komfyrer på jernbanevogner på Ise stasjon. Ovnene ble stablet tre i høyden, og det kunne gå både tre og fire fullastede vogner i måneden med komfyrer fra Ise. Blant annet gikk det egne forsendelser med jernbanen til Bergen.

Ansatt som 15-åring

Elsa Langsholt – med pikenavnet Sørli – ble ansatt som produksjonsarbeider ved Granat Apparatfabrikk

Åge Roar Løkkebråten i Kampenesveien med en 1200 watts kokeplate fra Granat som faren anskaffet på 50-tallet. Kokeplata er fortsatt et godt supplement når matlagingen krever mange varme plater. Løkkebråtens far, Alf var for øvrig sjåfør på Granat.

Foto: Øistein Bøe

Signe Emilie Minge, nå bosatt på Brusemyrtoppen, var første kvinne som ble ansatt ved Granat. Hun var opprinnelig fra Rakkestad, med pikenavnet Hansen. Familien flyttet til Ise da hun var 13 år. Til Granat kom hun ca 1948, fra jobben som hushjelp på Haga Hoell. Hun forteller at det ble ni gode år på Granat. Den neste kvinnen i staben ved komfyrfabrikken var for øvrig Kirsten Syversen Verket.

Foto: Øistein Bøe

som 15-åring, og forble der i rundt fem år. Da ble hun hjemmeværende med ektemann og småbarn.

Hun minnes med glede årene ved komfyrfabrikken på Ise. – Det var alltid en god tone på fabrikken, både blant arbeiderne og mellom arbeidere og ledelsen, minnes hun. Elsa poengterer at mange fulgte bedriften fra oppgangstiden etter krigen, og til avviklingen var et faktum midt på 60-tallet.

Våre samtalepartnere ut i Granat-historien minner også om bedriftens sosiale funksjon. I fabrikklokalene samlet man seg blant annet på kveldstid for å trene miniatyrskyting, og bedriften bød på turer for de ansatte. Blant annet dro hele stokken på landskamp i fotball i København.

Et eventyr er over

Industrieventyret på Granat varte et par tiår. Som de andre små komfyrfabrikkene i distriktet måtte også bedriften på Ise melde pass da de store enhetene pøste ut sine produkter fra samlebandet. Da var tolv-femten komfyrer pr. dag for lite til å svare i konkurransen.

Det ble en gradvis nedtrapping, med oppbud rundt 1965. Mange fra arbeidsstokken på Granat fikk seg da jobb ved KPS, som på den tiden var en betydelig komfyrprodusent.

De tre som hadde bygd opp bedriften måtte også få annet å gjøre. Johannes Arntzen pensjonerte seg, Thor Johnsen fulgte mange av de andre i produksjonen over til KPS – fortsatt som tegner, mens Alexander Malthé først jobbet i Oslo kommune og senere i Pensjonskassen for sjømenn.

Fabrikklokalene i Verketveien har huset flere ulike virksomheter etter Granats tid, som blant annet trykkeri, sukkertøyproduksjon, display og elektronikk.

Fra en messe hvor Granat viser fire av sine modeller.

*Eier av bildet:
Karsten Pettersen*

Velkommen
til

joker

Hasle

Telefon 69 13 12 12

Åpent 9-20 (18)

Fra Kraft via Fram til Granat

Johannes Arntzen var født i Borge i 1903. Etter noen år i Skjeberg, kom han til Ise som 12-åring da familien kjøpte Hurka. Det skulle bli et langt yrkesaktivt liv i produksjon av komfyrer – og rundt tredivet år med egen fabrikk.

Harald Bergby, Johannes Arntzens bror, er i sitt nittiende år og bosatt på Kråkerøy. Han forteller at Arntzen i ungdommen jobbet ett år i lensa ved Nes. Men deretter ble det komfyrfabrikk på ham.

Arntzen jobbet blant annet ved produksjonsbedrifter i Oslo, og var også en tid ved Triumf i Sarpsborg.

Kraft-komfyren

Tidlig på 30-tallet ble Johannes Arntzen bestyrer ved Rudolf Thorbjørnsens komfyrfabrikk, under merket Kraft. Fire-fem personer var

Johannes Arntzen hadde bakgrunn fra både Kraft, Triumf og Fram før han startet komfyrfabrikken Granat. Her t.h., sammen med broren Harald Bergby. Bildet er tatt i Tromsø ca. 1953.

Foto: Ukjent. Bildets eier: Harald Bergby.

ansatt ved denne fabrikk, som lå i Lerdalen på Ise – det som i dag har fått navnet Urdalsbråten. Thorbjørnsen var for øvrig gift med Anna Mjørud fra Rakkestad.

Hans Johannesen (89) bor selv i Urdalsbråten. Som unggutt jobbet han i nesten tre år på Thorbjørnsens komfyrfabrikk. Johannesen forteller at Kraft-produksjonen trolig startet på slutten av 20-tallet, og da holdt man til i bryggerhuset der Titterud drev sin virksomhet.

Senere bygde Thorbjørnsen verksted i det som i dag er Urdalsbråten 8, og som eies av Leif Bergli. Selv bodde Thorbjørnsen i Urdalsbråten 10.

Johannesen jobbet på Kraft til 1936. Komfyrproduksjonen opphørte ikke lenge etterpå. Rudolf Thorbjørnsen fortsatte med et forniklingsverksted, og det ble snekkerverksted i de tidligere Kraft-lokalene.

Startet for seg selv

Da det gikk ut med Thorbjørnsens fabrikk, var Johannes Arntzen en stund i Oslo før han flyttet over til komfyrfabrikken Fram i Sarpsborg. Fram ble drevet av Fraugerud fra Hafslundsøy, sammen med en kompanjong.

Da også Fram-fabrikken gikk inn, forteller Harald Bergby at broren valgte å starte for seg selv – men be-

holdt fabrikkmerket Fram.

Den spede begynnelsen var i et påbygg til skjulet på Arntzens bopel i det som i dag er Verketveien. Bergby jobbet selv hos broren i fire år, fram til 1942. Han mener det var tre – fire ansatte i produksjonen den gang.

Råstoffmangel

På den lille fabrikken ble det produsert både komfyrer, varmeovner og grisematkokere. Selv valgte Harald Bergby å slutte ved Fram i 1942. – Det var bestillinger nok, men problemer med å skaffe plater til produksjonen, forteller han. Grunnet råstoffmangel ble det derfor tidvis permitteringer ved Fram.

Johannes Arntzen holdt imidlertid fabrikken i gang gjennom hele krigen, og sikret dermed kontinuiteten fram til Granat kom i gang mot slutten av 40-tallet og virksomheten virkelig fikk blomstre.

Industrieventyret skulle så strekke seg over et par tiår, før virksomheten opphørte midt på 60-tallet. Harald Bergby forteller at broren også produserte noen komfyrer etter at Granat opphørte som selskap, men at det var i beskjeden målestokk.

Sigmund Tveter er eier av en magasin-komfyr fra Kraft, produsert i Lerdalen på Ise en gang tidlig på 1930-tallet. Komfyren var eid av Lene og Harald Mjørud som Tveter kjøpte bolighuset av i 1992. Komfyren har Tveter nå gitt til Varteig Historielag.

Foto: Øistein Bøe.

Paviljongen Frisør A/S

Drop in - Timebestilling

Skjebergveien 23

tlf 69 16 64 45

Oskar A. Sælid hadde ideen

Sarpsborg var komfyrbyen framfor noen i Norge, og det var kjøpmann Oskar A. Sælid fra Varteig som først kom med ideen om en komfyr som holdt på varmen. Altså en magasinkomfyr.

Så tidlig som i 1905 begynte Sælid å tumle med tankene om en slik komfyr, men det skulle gå åtte år før den første sto ferdig på verkstedet til Sarpsborg kommunale elektrisitetsverk.

Sælid hadde luftet ideen overfor borgermester Ludvig Enge som sendte ham videre til elverkssjefen, Kr. Pettersen – eller Fossum som han kalte seg senere. Elverkssjefen tente på Sælids planer og tok seg seks måneders permisjon for å arbeide med saken.

Det tok tre måneder å bygge den første komfyren, som var ferdig i 1913.

Sarpsborgkomfyren

To år senere førte Sælids idé til at A/S Sarpsborgkomfyren ble stiftet. Denne første komfyrprodusenten endret senere navnet sitt til Sarpsborg elektriske fabrikker.

Den første fabrikkordren var på ti komfyrer som det tok tre måneder å bygge. I 1918 var årsproduksjonen 330 komfyrer. Topptallet hadde bedriften i 1965 med 9.000 enheter.

Ellers var det jo en rekke ulike fabrikanter som satset på komfyrproduksjon i Sarpsborg. Ifølge SA skal det ha vært opp til 15 ulike komfyrmerker i byen.

KPS, eller Karl Pettersens sønner A/S, ble den største. Selskapet

ble grunnlagt i 1930. Grunnleggerne av firmaet kunne vise til en gammel tradisjon. Karl Pettersens far, Johan Pettersen, løste borgerbrev som smedmester i Sarpsborg i 1866.

Lyn og Triumf var også blant de mer kjente komfyrmerkene i Sarpsborg. Andre merker var Märtha, Tunild, Oslokomfyren, Peto og Vernild, i tillegg til Kraft, Fram og Granat.

Elektrisk kraft

De elektriske komfyrene kom etter hvert som man lærte seg å utnytte den elektriske kraften til annet enn

Oskar A. Sælid – mannen som fikk ideen til magasinkomfyren.
Foto: Ukjent. Bildets eier: Rolf Sælid.

lys og motorer i bedriftene.

Borregaard og Hafslund begynte i 1896 å bygge hver sin kraftstasjon. Begge selskapene hadde allerede noen små generatorer. Sarpsborg tok opp spørsmålet om kjøp av elektrisk kraft helt mot slutten av 1800-tallet. En tautrekking mellom Hafslund og Borregaard om leveransen endte med kontrakt med Borregaard. Borregaard hadde da kommet med noen dulgte trusler om uvilje til grunnavståelser.

Like før jul 1899 fikk de første be-

boerne i Sarpsborg strøm. På nyåret 1900 var Norsk Elektrisk Aktiebolag ferdig med monteringen av linjeopp-
legget i byen.

I første omgang ble strømmen betalt utifra antall lyspærer, men det varte ikke lenge før et system med vipper ble innført.

Hovedideen bak magasinkomfyren var at den kunne «lades opp» om natta når strømforbruket var lite. Magasinkomfyrene ble avløst av platekomfyrene etter at elverkene begynte å ta betalt ut fra forbruket.

BYGGKJØP

KNATTERUDFJELLET TRELAST AS

Avd. Ise:	tlf. 69 16 18 20
Avd. Slitu:	tlf. 69 84 64 00
Avd. Torp:	tlf. 69 34 53 80
Avd. Spydeberg:	tlf. 69 83 32 80

Om Emma og ståtekongen i Sørli

av Øistein Bøe

Emma Grøtvedt har bestandig hatt stor glede av å gå turer i skog og mark. Så også i ledige stunder mens hun og ektemannen Eugen drev som bønder på Bøe. På en av disse turene fikk hun på en underlig måte et slags historiens møte med husmannen og ståtekongen i Sørli.

La oss ta en kjapp bakgrunn for episoden:

Under Bøe, gårdsnummer 3029, var det i sin tid minst to husmannsplasser. Mastekollen lå under bruksnummer 1, Sørli under bruksnummer 2. Gårdene eies i dag av henholdsvis Ingunn og Helge Grøtvedt og Wenche og Per Brattset.

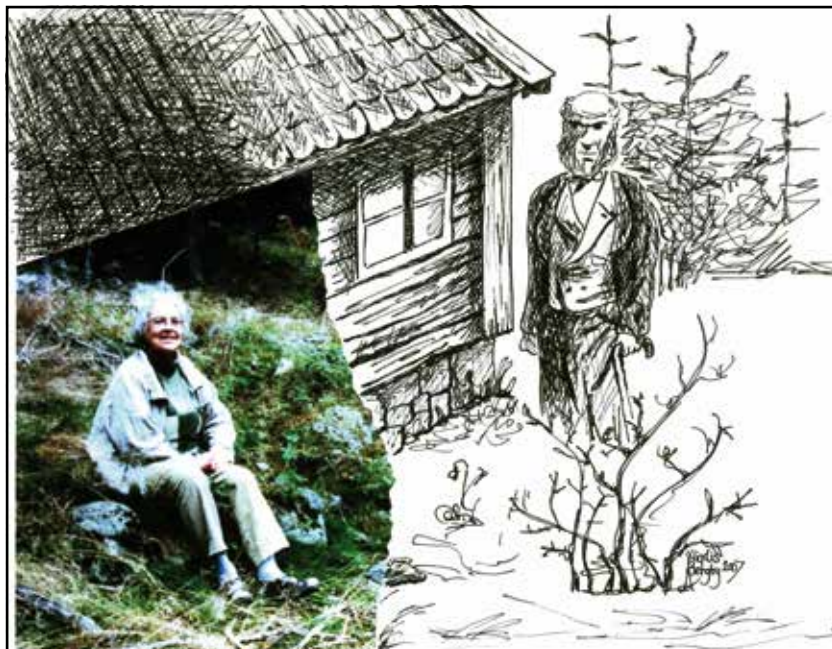
Bosettingen på de to plassene vedvarte formodentlig over en periode på rundt 150 år – fra tidlig på 1700-tallet og fram til siste halvdel av 1800-tallet.

Nøkkelen under hella

Begge plassene er fortsatt godt synlige, med solide steinmurer som undergjel både på boligene og uthusene. Plassene ligger nordøst for gårdene, inn fra Dueholveien.

På en av sine mange turer kom altså Emma Grøtvedt en dag inn på det som i sin tid var tunet på husmannsplassen Sørli. Kanskje begynte tankene å vandre tilbake i tid, til de som hadde slått seg ned her, ryddet jord og i sitt ansikts sved jobbet for føden. Om kamp for å overleve i vanskelige tider, men for-

håpentlig også om gode dager med glad barne-

Emma Grøtvedt fikk et uforglemmelig møte med historien da hun fant nøkkelen til husmannsstua i Sørli for noen år tilbake. Husmannen fungerte for øvrig også som "ståtekonge" i bygda med oppgave å holde rekende fant unna Varteig. Tegning: Wigdis Bergby.

latter, ku på båsen og mat nok i skapet.

Emma begynte å se nærmere på steinmurene, og instinktivt lettet hun på en middels stor steinhelle som lå inn mot undermuren til bolighuset. Og der – under hella – lå nøkkelen til husmannsstua!

Klar for neste husmann

Emma Grøtvedt legger ikke skjul på at det var en underlig opplevelse. Bebyggelsen hadde forsvunnet mange tiår før hun kom til Bøe, og skogen sto tett rundt husmannsplassen. Og der, trygt plassert på sin faste plass under trappesteinen, fant hun altså husnøkkelen.

Emma forteller at hun umiddelbart så for seg hvordan den siste husmannen på plassen hadde låst døra, og – kanskje etter avtale med husbonden framme på Bøe – hadde lagt nøkkelen på forsvarlig gjemmested.

Hustuftene er godt synlige, både i Sørli og Mastekollen. Her har Emma Grøtvedt slått seg ned på grunnmurene til husmannsplassen i Sørli. Foto: Øistein Bøe

Formodentlig i påvente av neste familie som skulle flytte inn i Sørli.

Men det ble aldri noen neste familie. Industrietableringen nedover langs Glomma – først konsentrert om sagbruk og teglverk – ga med årene jobb for folk som tidligere hadde måttet slite som husmenn på bygdene. Dermed ble husmannsvesenet bygd ned og forsvant til slutt helt. Derfor ble det ikke flere som hadde

behov for å livnære seg på husmannsplassen i Sørli, og jorda gikk tilbake til gården og plassen grodde med årene igjen med skog. Det skjedde i Sørli og på Mastekollen som ved de fleste husmannsplassene ellers i Varteig.

Det ble et underlig møte med historien der på husmannsplassen, og nøkkelen til stua i Sørli har Emma Grøtvedt tatt godt vare på.

På sine turer i området har Emma Grøtvedt gjort flere interessante funn. Nøkkelen til husmannsstua til venstre. Til høyre et flintstykke hun fant i samme omegnen. Under arkeologenes undersøkelser i området i fjor høst, ble det gjort flere flintfunn. Foto: Øistein Bøe

Ståtekonge

Husmannen i Sørli hadde for øvrig i sin tid en tilleggsoppgave i lokalsamfunnet, idet han også var det som på bygdemålet ble benevnt som ståtekonge.

Kjært barn har som bekjent mange navn, og funksjonen til husmannen på Bøe er i historien benevnt både som stodderfogd, stoddekonge, stoterkonge, staatarkong, fantefogd, fattigfogd, fattigvekter og bygdevokter.

Oppgaven var imidlertid klarere enn benevnelsen. Her dreide det seg om "tjenestemenn" som ble plukket ut i hvert sogn for å holde fremmede tiggere, omstreifere og andre løse eksistenser vekk fra bygda. Husmannen i Sørli skulle altså sørge for at ikke løse eksistenser kom rekende fra Rakkestad og inn i Varteig. Den dag i dag er stien forbi husmannsplassen i Sørli og videre mot Rognrud og inn i Rakkestad godt synlig og farbar.

"Ståtekongen" kunne også ha en assistent, og den ble i så fall benevnt som stodderknekt. Vi er ikke kjent med at husmannen i Sørli hadde noen slik assistent.

Ordningen med stottekonge er kjent helt tilbake til 1500-tallet. En tingsprotokoll fra Kungälv fra 1613 inneholder en rekke opplysninger om ansettelsesforhold, lønn og arbeidsoppgaver for byens stottekonge.

Påbudet om en stottekonge ble opphevet i 1803, men ordningen fortsatte likevel mange steder – ikke minst der rekende fant var til plage for bygdefolket. Institusjonen døde for øvrig ut rundt 1900.

Stottekongen tilhørte de såkalt

Emma og Eugen Grøtvedt i Skomakerveien – ovenfor husmannsplassen Mastekollen. Ifølge Arne Johansen, forrige eieren av Bøe, skal husmannen ha "fødd fire kretur" på Køllesletta. Foto: Øistein Bøe

urene, sammen med blant andre hesteskjærere, bødler og skjærslipere. Kjekke å ha, men mildt sagt folk med lavstatus i samfunnet.

Nils og Erik i Sørli

Olav Spydevold har i sitt originalmanuskript til bygdeboka som kom i 1956 skrevet ganske utførlig om stottekonger og bygdevektere.

Han refererer til et møte i "fattigvæsensformandskapet" for Tune og Varteig 16. mars 1843. Der ble det uttrykt bekymring fordi de allerede ansatte kvartermesterne ikke maktet "at holde styr i disse veifarende fanter". Derfor ble det tatt initiativ til å få ansatt flere vektere.

Da hadde det imidlertid allerede i lange tider vært "ståtekonger" i Varteig. Olav Spydevold navngir to på "Sølli" under Bøe – nemlig Nils Amundsen og Erik Amundsen. Nils ble gift første gang i 1802, og er da nevnt under Bøe. Muligens er dette samme mannen som også er benevnt som Nils Amundsen Kokkim. 2. des. 1820 blir Nils enkemann idet kona Mari Hansdatter dør, 75 år gammel. Mari og Nils bodde også da på Sørli under Bøe.

Erik var født i 1770 og skal også ha hatt tilhold i Sørli som vekter. 25. juli 1825 gifter han seg med Pernille Andersdatter. Pernille var født i 1781 og både hun og Erik hadde vært gift før. Erik dør imidlertid ikke så lenge etter at de inngikk ekteskap.

Spydevold navngir også i sine notater en annen mulig vekter i Varteig – nemlig "Simen vekter" på Mort-haugbråten.

Varteig ble jo eget sognekall først i 1861. Derfor er ministerialbøkene fra før den tid felles for både Tune, Varteig og Rolvsøy. I forbindelse med innføringer i kirkebøkene var ikke presten bestandig så nøye med å oppgi bosted på de omtalte personene. Derfor vet vi ikke hjemsted når vi i kirkebøkene for Tune finner bygdevekter Hans Torstensen død i 1753. Eller for den saks skyld "Anders Bøidevegter", som mister datteren Olia i 1770.

Selvstendig herskerliv

Olav Spydevold skriver i sitt bygdebokmanus at vekterne nok levde et ganske selvstendig herskerliv for sin tid. Spydevold bemerker at det kan-

skje ikke var uten grunn at de ble benevnt som støttekonger. "Enslags konge var de jo ogsaa som de vandrede om med ansvaret for hele bygde-ens ve og vel", bemerker han.

Flere av "ståtekongene" skal ha vært rene kjempene, og derfor kunne de ifølge Spydevold være fryktet av omvandrerne. Vekterne var i eldre tid utstyrt med både sverd og en tykk, kort lærsvøpe.

Passende subjekter

Lønnen for vekteren ble i 1843 fastsatt til et par støvler og 17 spesidaler årlig, samt kost og kvarter "hvor de paa sin omvandring i distriktet komme". Lønnen var etter sigende tilsvarende den betaling en gårdskar fikk på den tiden.

"Fattigvæsensformandskabet" krevde ellers at "kun friske og for funktionen passende subjekter bør antages, og saadanne som ikke staar under, men snarere over middels store personer, som en gaardmand kan betro sit gaardsbruk til".

Vel synes fattigstyret at 17 spesidaler i lønn og kostnader til støvler for vekteren var drøy betaling. I vedtaket fra 1843 bemerkes imidlertid at "mer end en av dette formandskaps medlemmer har ytret, at det som fremmede betlere medtage overstiger hva de yde til fattigvæsenet, og vil dette uten beskyttelse derimot især trykke de som bor længst med landeveierne".

Til Varteig fattigdistrikt hørte for øvrig på midten av 1800-tallet deler av Tune – så som Minge, Sætre og Stang av Sannefjerdings, samt hele Opbygdfjerdings.

Tittut'n bodde her

Blant mange beboere i Sørli kan man også spore Ole Andersen og hans familie. Ole hadde forresten sin farsslekt fra Bøe, idet husbonden Ole Pedersen var hans onkel.

Ole Andersen var gift med Olidia Olsdatter fra Furuholmen. I løpet av et halvår i 1864 dør både Olidia og deres yngste sønn. De to eldste barna vokste opp i Rakkestad. Det var guttene Anders – født 14. november i 1859 – og Ole – født 18. mai i 1861. De kom til verden mens familien bodde på en husmannsplass under Brenne. Anders Olsen er formentlig bedre kjent som Tittut'n.

Siste husmannen i Sørli var trolig Even Syversen, kona Kari og barna Anton, Johan og Marthine. De inngikk 18. april i 1865 en husmannskontrakt med bonden på Bøe. Den årlige husleia for plassen ble satt til fem spesidaler, i tillegg til pliktarbeid framme på gården.

Fortidsminner

Selv om husmannsplassene Sørli og Mastekollen kan føres rundt 300 år tilbake i tid, er de likevel for nye bosettinger å regne sammenliknet med de funn som ble gjort av arkeologstudenter i området i fjor høst.

I forbindelse med planene om utvidelse av motorsenteret på Rudskogen, ble det foretatt undersøkelser både på Rakkestad-siden og i skog tilhørende Rognerud, Bøe og Brenne.

Her ble det gjort i alt elleve steinalderlokaliteter, hvorav fem i Varteig. Funnene er tidfestet til mellom 9200 og 8050 år før Kristi fødsel. Det dreier seg i hovedsak om flintfunn, hvor-

I omkring 45 år eide og drev Emma og Eugen Grøtvedt Bøe-gården. Etter arkeologenes undersøkelser i området i fjor, kan de konstatere at mennesker har virket i området i minst 11000 år. Selv har Emma og Eugen blant annet funnet en steinalderøks datert til omkring 2000 år før Kristus.

Foto: Øistein Bøe

av noe var avslag og noe tilvirket.

I tillegg kommer en rekke nyere tids kulturminner som man mener kan tilskrives husmannsplassene som var i området. Det dreier seg om hustuffer, rydningsrøyser og ulike steinkonstruksjoner, men også om kokegroper, kullgropfelt og mulig kvartsuttak.

Styret i Varteig Historielag har bedt om at det tas tilbørlig hensyn til de unike funnene når motorsenteret skal bygges ut. Så gjenstår det å se hva løsningen blir, men det spørs hva "ståtekongen" i Sørli ville ha sagt til den slags aktiviteter rett utenfor boplassen sin.

Bygdedag i Varteig – en 90 år lang tradisjon

av Solveig Rød

Redaktør Hvidsten i avisa "Glommen" hadde på våren 1917 en artikkel der ideen om at bygdene burde feire en bygdedag ble fremmet. Lensmann Anders Næss tok tak i denne ideen og inviterte hele herredsstyret hjem til seg på Vestvoll. På møtet, der red. Hvidsten også var med, ble Varteig Bygdelag stiftet. Det skjedde 11. august 1917. Bygdelaget skulle ivareta bygdas ve og vel, og den første store oppgaven ble å arrangere en bygdedag.

Det må ha vært en svært hurtigarbeidende komite som tok fatt på jobben, for allerede søndag 16. sept. 1917 ble Norges første bygdedag arrangert i Varteig. (Les mer om dette i Inga 1987).

Jeg vil prøve å ta dere med på et streiftog gjennom disse 90 årene bl.a. ved hjelp av sitater fra avisene Glommen, Sarpen og Sarpsborg Arbeiderblad.

"De mange gjenkjendelsens smil."

I 1918 var arrangementet lagt til søndag 26. juli, og "Glommen" hadde i sin forhåndsomtale følgende påstand: "Det var i fjor første gang tanken ble realisert med en bygdedag for bygden Varteig – og førstegang vistnok at noen norsk bygd hadde sin bygdedag. Alle som var med i fjor, vil mindes den gode stemning som præget dagen, de mange gjenkjendelsens smil hos ungdomsvenner for mange aar tilbake. Vartinger kom langveisfra. De hadde ikke set sin fødebygd paa mange, mange aar. Men den dag hadde de sat hverandre stevne. De møttes og haandtokes, frisket op gamle minder, levet for en dag op igjen de deilige

barndoms- og ungdomsaar."

Mandagen etter var det stort første-sideoppslag med bilde av Varteig kirke og sogneprest Vold. I reportasjen fortelles det at folk strømmet til "med jernbane og dampskib", og at solen skinte da forsamlingen etter høymessen kom ut av kirken og "toget" til prestegårdslunden. Men et uvær jaget raskt alle tilbake til kirken.

Kirken var en svært viktig del av arrangementet de første årene, men det var også behov for et mer "vanlig" møtelokale. Breidablikk ble brukt noen ganger, men rommet bare en del av de frammøtte, og mye måtte foregå i friluft.

Værvhengigheten førte til at tankene om et større forsamlingslokale enn Breidablikk ble lagt fram, og man startet jobben med å samle penger til å bygge en "bygdehall".

I 1922 begrenset byggedagsfeiringen seg til en basar på Breidablikk lørdag kl. 4. Klang underholdt, og overskuddet gikk til bygdehall-fondet.

"Vartingene strømmet til bilende, gående, kjørende."

29. oktober 1923 kunne Bygde-

hallen – som kommunelokalet da ble kalt – innvies. I avisa "Glommen" kan vi lese at folk strømmet til "bilende, kjørende og gående slik at det snart var stuvende fullt". Foruten taler både fra formannen i byggekomiteen, formann i Sparebankdireksjonen og andre prominente personer, avduket ordfører Lindemark et bilde av lensmann Næss som foruten å være en av drivkrefte i Bygdelaget, også hadde bidratt til byggingen av Bygdehallen både med en pengegave og som medlem i byggekomiteen.

Avisartikkelen sluttet med disse ordene: "Selvfølgelig fantes ikke antydning til nogen beruselse hos de hundreder av deltagere. Slik er Varteig."

"Inga fra Varteig føres hjem til bygden igjen."

I 1924 lød overskriftene slik: "Den syvende bygdedag i Varteig. En stilfull fest". Det fortelles også at tunet utenfor bygdehallen var godt istandsatt da det hadde blitt kjørt på over "20 lass slag". "Hjemføringen av Inga" dreide seg om avdukingen av maleriet som viser birkebeinerne på flukt med kongsbarnet og Inga. Det var Gunerius Furuholmen som hadde malt en tilnærmet kopi av Bergsliens maleri, men Furuholmen hadde også plassert Inga inn i bildet.

Festtalene var mange – og lange?

Når en ser på omtalen av bygdegene fram mot krigen, virker det som om programmet har vært stort sett likt. Det startet med at Musikkforeningen Klang spilte koraler

utenfor kirken før høymesse startet kl. 13. Der holdt sogneprestene en god og lang preken. Så var det matpause før dagens hovedtaler slapp til. Det kunne være en "kjendis" utenfra som for eksempel komponisten Kristian Wendelborg som deltok på flere bygdedager på 20-tallet, eller byfogd Bjarne Didriksen som talte om Håvamål. Så fortsatte det med at formannen i Bygdelaget ga en muntlig årsberetning. Etterpå ble det hele rundet av med kåserier av Olav Spydevold, Arnt Bergby eller Gunerius Furuholmen. Bergby pleide også å synge, og som oftest ble han akkompagnert av O. Brusevold. I avisa er det lange, detaljerte referat fra de mange talene. Det ser ut til at Gunerius Furuholmens taler har vært av det filosofiske slaget. Her er noen av hans titler: "Den sanne lykke", "Forskjellige måter å fremme bygdens ve og vel på". I referatene fra Olav Spydevolds taler står det ofte nevnt at deler av kåseriet vakte munterhet eller at det var munter applaus. Dagen ble så gjerne avsluttet med en andakt.

"Det er historien som binder vartingene sammen."

Bygdelaget var svært driftig de første årene. Da Bygdehallen var ferdig, gikk det ikke mange årene før noen av lagets medlemmer engasjerte seg sterkt i tanken om å bevare "Det gamle kommunelokalet", dvs. det tidligere våningshuset på Brunsby. Striden gikk høyt om huset skulle "på bålet" eller restaureres og bevares, og ildsjelene vant kampen. De overtok huset og startet arbeidet

med å bygge opp et bygdemuseum. På byggedagen i 1933 kunne Varteig Bygdemuseum åpnes for allmennheten. (Se mer om dette i Inga).

Selv om arbeidet rundt museet hadde krevd både tid og penger over flere år, tok ikke ildsjelene noen lang "hvileperiode". Arbeidet med å reise en bauta over Inga kongsmor ble det nye prosjektet, og allerede i 1935 – på det som regnes som 600 år etter hennes død – sto stenen klar til avduking. 18. august sto annonsen i "Glommen" som fortalte om at dagens program:

Kl. 13 Gudstjeneste ved sogneprest Sinding

Kl. 15 Avduking av bautaen over Inga

**Entre med program 50 øre.
Niste medtas.**

Kl. 17 Bygdefest

Kaffe, mjølk, m.v. selges under festen.

Buss fra Sarpsborg kl. 11, 12, 13, 14.

Søndag 25. august opprant med godvær, og det hele foregikk under nærvær av "så vel militære som civile autoriteter". Og hele avdukingsseremonien ble kringkastet i radio. Denne dagen var det alt i alt ca 10 korte eller lengre taler! I reportasjen etterpå var det bilde av bautaen og full gjengivelse av Kristian Wendelborgs tale om "Kongssønnen fra Varteig".

Fra SA's oppslag etter Byggedagen i 1935

Det står også at innvielsen av bygdemuseet ble "overværet av 4-500 mennesker".

Som en kuriositet kan vi ta med at det 2 uker senere sto gjengitt et brev fra en "utflyttet sanger i Ise Sangkor, nå bosatt på Hedmark." Mannen skriver at han satt hjemme i sin stue og hørte høyttaleren fortelle alt som foregikk ved bautaen.

"Bergby og Inga kongsmor bekranset hverandre."

Da Bygdelaget feiret sitt 20-årsjubileum på byggedagen søndag 12. september 1937, kom det så mange mennesker at bare halvparten kom inn i bygdehallen. Denne dagen inntraff også en pussig hendelse som neste dag ble behørig beskrevet i avisa: "Arnt Bergby la kransen om skjønn Ingas støtte, men hun leverte den tilbake -, det vil si, den

dalte over Bergby, som ble stående bekranset under folkets jubel. Han er sikkert den eneste som er blitt bekranset av Inga av Varteig! Hun ville hedre bygdens trofaste sønn og sin egen tro hirdmann.”

Under krigen var det så vidt jeg kan se, ingen organisert byggedagsfeiring. Men straks krigen var slutt, ble tradisjonen tatt opp igjen, og byggedagen ble arrangert først i september.

Byggedagens plassering har i disse 90 årene variert noe: Fram til krigen i august - september, på 40- og 50-tallet i juli, på 60-tallet varierte det mellom juni, juli og august, senere har byggedagen fått sin faste plass 3. søndag i juni. Bortsett fra at man altså de første årene brukte Breidablikk som samlingssted, har feiringene i årene etter 1923 med ett unntak foregått i eller nær Kommunelokalet. I 1930 ble hele byggedagsfeiringen flyttet til Klemsdal i forbindelse med avdukingen av bautaen over Oluf Davidsen Ulvetangen.

”Et sjeldent innslag – møte av konfirmanter i Varteig 1897”

Det ser ut til 1947 var første gang 50-årskonfirmanter ble spesielt innbudt til byggedagsfeiringen. 17 av de opprinnelige 27 konfirmanter møtte fram i kirken. De var blitt konfirmert av sogneprest P.Gill, og Arnt Bergby mintes han i en kort tale. I avisa dagen etter stod det: ”Soknepresten ligger ikke begravet på Var-

Fra SA's oppslag etter Byggedagen i 1947

teig kirkegård, men hans unge frue ligger der, og i ærbødig takknemlighet både overfor henne og hennes mann ble det lagt blomster på hennes grav. Blomster ble også lagt på graven til Kristine Haugen, født Aarbu. Hun var en av konfirmanterne for 50 år siden.” Siden har dette blitt en årviss tradisjon. De første årene spiste 50-årskonfirmanter i prestegården, nå er bevertningen flyttet til kommunelokalet. Men fortsatt starter de med å bli presentert på gudstjenesten, og kan både der og senere under bevertningen dele minner og gjenoppfriske gammelt vennskap.

”Festfølge fra kjørka og kringsjå i museet.”

Arnt Bergby var ved siden av alt annet også en ivrig målmann, og programformuleringene bærer preg av hans fasinasjon for nynorsk. Overskriften betydde at etter gudstjenesten gikk festdeltakerne med musikken og det norske flagg i spis-

sen i tog fra kirken til kommune-lokalet. Så var det pause der folk benyttet anledningen til å få i seg litt mat og ta en tur inn i museet. Etter pausa fortsatte feiringen til langt på kveld. I 1947 kan vi lese i en protokoll at: "Ved kvell var det leik av ungdommen. Jens Belsbymoer var den av Ekko som holdt lengst ut. Der satt han ensom i sine hvite bokser og hvite lue pluss jakke – på krakken, og spilte den ene melodi etter den annen... Blant andre våget han seg på: Se der danser bestefar--- Men i Varteig er det ikke vals – i alle fall ikke ved Bygdehallen – derfor slo han over til Tyven, tyven og andre kvikke melodier. Og kvellen ble mørk. Og om litt ruslet den siste del-tager heim."

"Varteigs kvinder duer til noget".

Allerede på den første bygdedagen i 1917 prøvde fru sogneprest Vold å minne de tilstedeværende om at kvinnene også burde få en plass i

Bygdelagets styre, men selv om innlegget vakte stor oppsikt, førte det ikke til noe. Styret i Bygdelaget, initiativtakerne til museet, bautaene og talere på bygdedagen var og forble kun menn i mange år. Så vidt jeg kan se, slapp først en kvinne til i 1957 da frk. Hedvig Furuholmen holdt minnetale for Arnt Bergby. Hun sammenlignet Bergby med Bjørnsons "En glad gutt". I 1957 var det ordfører Einar Brusevold som framførte Bygdelagets 40-årsberetning. Fylkeskonservator Laurits Opstad kåserte om "Sunn bygdepatriotisme", varaordfører Otto Brenne holdt minnetalen for de 20 vartingene som var gått bort siden forrige bygdedag, og Ester Halvorsen sang akkompagnert av Thorvald Bergerud.

Mange benyttet det gode været til å ta en tur til sjøen.

I reportasjen etter bygdedagen 2. september 1967 kan vi bl.a. lese

Til høyre på bildet ser vi frk. Hedvig Furuholmen som var den første kvinne på talerstolen da hun i 1957 holdt minnetale for Arnt Bergby. De andre er Anna Klemsdal og Elise Sælid. Eier av bildet: Rolf Sælid

"Oppslutningen om dagen var egentlig ikke så god – mange benyttet det gode været til å ta en tur ut til sjøen." Dette beskriver det som på en måte er bygdedagsarrangementets utfordring. Nå foregår det aller meste utendørs. Dårlig vær gjør at folk holder seg hjemme. Sol og varme gjør at folk heller drar til sjøen,

og både Tuneflua og andre arrangementer har gjort at frammøtet enkelte år har vært lavt. Det sammen med at det var tydelig tegn på en "forgubbing" blant deltakerne, gjorde sitt til at det blinket et "blått lys" for hele byggedagsfeiringen. De siste årene har det derfor vært jobbet mye med å gi arrangementet en slik form at det appellerer både til yngre aldersgrupper og andre enn "innbarkede" vartinger. Antall taler har de siste årene vært sterkt redusert, og de siste 5 årene har talene vært erstattet av andre typer innslag. Et frammøte på 250 – 400 mennesker de siste årene, tyder vel på at man nå er på riktig vei?

Hvem skal arrangere byggedagen?"

Bygdelagets virksomhet avtok i åra etter krigen, og på 60-tallet var det nærmest et sovende lag der noen få ildsjeler sto bak byggedagen. Da Varteig kommune innførte hovedutvalgsmodellen, ble ansvaret for arrangementet overlatt til Kulturstyret. I de 16 årene fram til kommunesammenslåinga gjorde utvalgets medlemmer en god jobb både med å finne gode talere, få til et idrettsinnslag og ta hånd om 50-årskonfirmanterne. Da Varteig kommune var en saga blott, tok en del av bygdas foreninger, med Historielaget i spissen, ansvaret for å danne en komité som sto for arrangementet. De senere årene har stadig færre foreninger deltatt i dette arbeidet. Det er derfor berettiget å stille spørsmålet om Varteigs byggedag vil oppleve 100-årsjubileet?

Kulturen har en sentral plass

Sang og musikk har i alle disse 90 årene hatt en sentral plass i feiringen. Musikkforeningen Klang fra Ise stilte opp de første årene, så ble det Ekko som overtok. Varteig Skoles Musikkorps har også bidratt på flere av bygdedagene. Arnt Bergbys solosang ble etter hvert avløst av forskjellige sangkor som for eksempel Ise Sangkor, Hafslundsøy Indremisjonskor, og de siste årene har Varteig Menighetskor bidratt både i kirken på arrangementet etterpå.

Kulturstyret startet i 1984 med utdeling av Kulturprisen på Byggedagen. Den ble fram til 1991 tildelt 4 menn, 1 kvinne og 3 lag.

Varteig Historielag har hele tiden vært aktive på Byggedagen. Allerede i stiftelsesåret 1982 arrangerte laget sin første utstilling. Vi ser Olaf Askersby fra et oppslag i SA.

TRAN ER IKKE GODT, MEN SUNT ER DET!

Av Øistein Grøvle

Vi har her startet en serie små glimt fra barne- og ungdomsår, og håper at mange vil dele minnene sine med leserne. Førstemann ut er Øistein Grøvle som vokste opp i Skjebergdalen og på Ise. Historien sto først på trykk i "Spydebergminner" 2001.

Vi som var elever på Ise skole i Skjeberg, fikk "svenskehjelp" fra 1943 og fram til krigen var slutt. Det var smått med mat over alt, og svensk havrevelling og betasuppe smakte fortreffelig. Fullt så populært var det ikke at vi også fikk torskelevertran. Jeg vet ikke om den også inngikk i "svenskehjelpa", men vi fikk i hvertfall en breddfull spiseskje hvert spisefrikvarter. Og det var ekte tran! Ikke noe moderne tøys med sitron og fruktsmak. Et fullkomment brekkmiddel som nok har ført til at et flertall av Ise-elevene har avsverget torskelevertran for all framtid.

Alle elevene hadde medbrakt spiseskje, og læreren kontrollerte at den var stor nok. Så måtte vi stå ved pultene alle sammen og holde fram skjea mens læreren skjenket. Og han gikk ikke videre til nestemann før de sunne dråpene var svelget. Så ble skjea pakket inn i papir og plassert i ranselen, som følger lukta tran resten av krigen. Ingen av ungene kunne tenke seg å smake tran uten lærerens strenge overvåkning.

Ingen – bortsett fra Bjørge. I ettertid er det helt ubegripelig at noen kunne gripe til så desperat utvei for å gjøre seg bemerket. Hensikten var

antakeligvis å gjøre varig inntrykk på jentene i klassen, og det oppnådde han da også. Vi hadde allerede inn tatt den forhatte transkjea og fikk lov til å sitte inne i friminuttet mens vi fortærte svenskesuppa og matpakka. Da var det at Bjørge gikk fullstendig fra konseptene. Han slentret bort til skapet hvor tranflaska sto, tok av korken og satte flaska for munnen, - og tok en riktig fyldig slurk. Det gikk et grøss gjennom hele klassen da han satte korken på plass og sa overlegent: "Tran er ikke godt, men sunt er det."

Dette kunne kanskje gått bra, hvis det ikke hadde vært for Sture. Han var Bjørges kamerat i tykt og tynt, og syntes nok det var forsmedelig at Bjørge skulle bli alene om et slikt karstykke. Han hadde vel også behov for litt oppmerksomhet

Ise skole sett fra rv 111 (sydfra). Familien Wevling bodde på skolen fra 1925 til 1957. Eier av bildet: Leikny Wevling

Anders Wevling ved kateteret. Han var lærer på Ise skole fra 1925 til 1965. Eier av bildet: Leikny Wevling.

i klassen. Før Bjørge var tilbake på plassen sin, er Sture i transkapet, fisker fram flaska og tar en skikkelig munnfull. Og det er da det skjærer seg. Med munnen full av lunken, feit tran blir det hele så motbydelig at han ikke greier å svelge. Eneste utvei for å bli kvitt svineriet, er følgelig å spytte det hele ned på flaska igjen. Og i sollyset viser det seg at Sture ikke var helt ferdig med nista heller, for det svever en masse sammalte brødsmuler sammen med det "sunne" innholdet. Flaska blir satt på plass igjen, og Sture må slukøret innse fiaskoen.

Vi andre tør naturligvis ikke sladre til læreren, og kan bare grue oss til neste dags porsjon, - nå også med brødsmuler.

Frikvarteret neste dag med strålende sol, havrevelling og læreren intetanende med den famøse tran-flaska. Vi ser tydelig Stures tilsetninger på bunnen av flaska. To av "gutta" gjør seg harde, lukker øynene og svelger på harde livet. Men Aslaug er mer sart. Da læreren nærmer seg, begynner tårene å trille, og da hennes tur kommer, er det stopp.

For første gang i klassen er det en som nekter å ta tran. Læreren blir streng og sier: "Aslaug" med tydelig vestlandsk aksent, - og det var sterkt i de tider. Da brister det helt for Aslaug, hun remjer høyt og erklærer: "Jæ greier ente å svelje den trana, - han Sture har spotta på flaska."

Det blir bråstopp i utskjenkinga. Bjørge og Sture forsøker seg ikke med noen form for forsvar, de vet av erfaring at ingen skrøne biter på den garvede vestlandslæreren.

De får kort beskjed om å bli igjen etter skoletid, og det var det.

Vi andre visste også hva som ventet de arme syndere. Læreren pleide å ordne uoverensstemmelser manuelt, og helst uten innblanding av hjemmet. De fleste foreldrene var tidligere elever og hadde ikke glemt....

Vi trakk oss derfor godt unna skolegården, og ventet med skadefryd på at de arme syndere skulle dukke opp etter skoletid.

Først kommer Sture, - forholdsvis kjekk, - men ekstra blomstrende i kinnene. "Det blei bare fire," sier Sture, og mener ørefiker. Det var relativt billig. Etter ei stund dukker Bjørge opp, - han er ikke det minste kjekk. Det er ikke til å skjule at det drypper noen salte tårer. "Hvor mange fikk du?" roper Sture. "Jæ vet ente, men det var mange. Han blei så sinna for at jæ dukka første gangen," svarer Bjørge.

Da fascismen gikk i vannet på Ise

av Øistein Bøe

Fredag 16. mars 1934 var dagen da fascismen gikk i vannet på Ise. Nasjonal Samling hadde innbudt til møte i Foreningsborg, men det endte med at arbeiderungdom kuppet møtet og foredragsholderen fant det klokest å forlate talerstolen.

Vi finner en omtale av møtet i en protokoll fra Varteig Arbeiderungdomslag. For øvrig en protokoll som kom til rette for et par år siden. Ragnar Weisæth, som var lagets leder og også redaktør for lagsavisa, skriver at det tvang seg fram en votering på NS-møtet. Av de rundt 100 tilstedeværende, var omkring 80 imot "den fascistiske bevægelse", og dirigentbordet ble overtatt av en representant fra arbeiderbevegelsen.

"Fascistene forlot lokalet til en annen ypperlig marsjtakt av Internasjonalen. I sannhet et vellykket møte", skriver Weisæth.

Han gir i arbeiderlagets avis også til beste noen nid-ord:

"Fascistbevægelsen Nasjonal Samling forsvant med hele sin bevegelse på Ise i går."

Lettsindige folk

Foredragsholderen i NS-møtet var for øvrig en skolebestyrer fra Indre Østfold. Ragnar Weisæth beklager at "det kan være tillat å ha sådan lettsindige folk i vår folkeskoles tjeneste som så lett lar sig føre bak lyset eller om man vil la sig forlede til å gå i spissen for en sådan bevægelse".

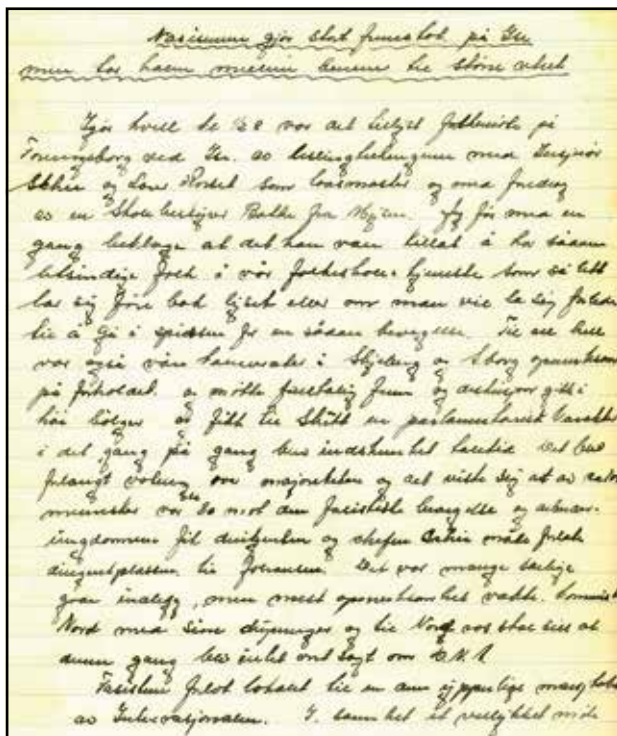
Også Sarpsborg Arbeiderblad omtaler møtet på Foreningsborg, for øvrig på første side dagen etter. Der skriver blant annet referenten at "noen positiv linje som kunde vise vei ut av de fortvilede forhold som størstedelen av den arbeidende klasse lever under idag, kunde ikke foredragsholderen peke på".

Når arbeiderungdommen regelrett hadde kuppet møtet og kastet foredragsholderen, ble "diskusjonen i alle deler både interessant og livlig", og "møtets konklusjon var at Nasjonal Samling ikke kan føre landet ut av den pågående krise".

Varteigs Håp

Protokollen som utdraget fra Ragnar Weisæth er hentet fra,

Sarpsborg Arbeiderblad omtalte også møtekuppet på Ise, og skrev på første side at "Quislingene gikk i vannet på Ise i går".

Faksimile fra omtalen i "Varteigs Håp" fra møtet som Nasjonal Samling avholdt på Foreningsborg i 1934. "Nazismen gjør stort fremstøt på Ise, men tar halen mellom benene til større rettet", var overskriften.

Stevne på Furuholmen

AUL i Varteig satte seg tydelig høye mål, og allerede St. Hansaften i -34 sto de og kommunepartiet som vertskap for et arbeiderstevne på Furuholmen.

Deltakerne ankom med "Krabben", og ble møtt med hornmusikk og rødt flagg. Arne Magnussen var stevnets taler. Ifølge referat i SA var det "anledning til å kjøpe kaffe og leskedrikk og med medbragt niste lot man et deilig måltid vederfare den såkalte rettferdighet".

Senere holdt man det gående med musikk og dans til klokka halv tre på natta, før "Krabben" tok deltakerne tilbake til Sarpsborg.

Gave på sju kroner

Vi har også med, som et bilde på forgangen pengeverdi, at arbeiderungdomslaget i Varteig fikk en anonym gave på sju kroner "til bestridelse av utgifter ved starten av ungdomslaget". Nå var det tydeligvis ingen kostnader forbundet med stiftelsen, så pengene gikk heller inn i lagskassa.

Ungdomslaget fikk lov til å holde sine møter på kommunelokalet, men protestskriv til kommunen førte til at lagsavisa til medlemsmøtet 22. september i -34 kom med en sterk oppfordring til medlemmene. Bakgrunnen var påstand om bråk og lev-

fortjener for øvrig oppmerksomhet i seg selv. Dette er en lagsavis som bærer navnet "Varteigs Håp". Varteig fikk sitt arbeiderungdomslag på ettermøtet vinteren 1934, og allerede til møtet lørdag 17. mars har man flere innlegg i protokollen.

Her var det politisk agitasjon like vel som morsomme historier og humoristiske vers. Bidragene er i hovedsak skrevet av en valgt redaktør, og ble formodentlig lest opp under de regelmessige medlemsmøtene.

Ragnar Weisæth hadde ambisjoner om både å glede og forarge – eller i det minste engasjere. I første utgaven skriver han da også at han håper "at dette organ for fremtiden må få utspalte mange svettdråper både hos framtidens redaktører og tilhørere".

*Grümmen er mange vi har den for dørløse
kretspolitikk personerne som blir opstilt blir
satt i avstand for en inngående kritikk*

Kommunevalget i 1934 ble viet stor oppmerksomhet i "Varteigs Håp". Kun Arbeiderpartiet stilte ren partiliste, og Ragnar Weisæth tordner mot det han betegner som "den fordærlige kretspolitikk".

en på møtene.

I appellen i "Varteigs Håp" heter det blant annet: "Når laget har møter her, så vær inde i lokalet hvor møtet er og følg med i saken som blir behandlet der. (. . .) Det er mere interessant at være på møtet og få høre de forskjellige debatanter mening, end å stå i trappegangen o.l. for å forstyrre".

Fordervelig kretspolitikk

Høsten 1934 vier lagsavisa mye plass til kommunevalget, og naturlig nok agiterte man sterkt for et godt valg for Arbeiderpartiet.

Slik ble det ikke. Bare tre av herredsstyrets seksten representanter ble valgt inn på Arbeiderpartiets liste. De tretten øvrige var på rene kretslistes, fem fra upolitisk gruppe i Ovaskogs, fire fra fellesliste Østaskogs og fire fra samlingsgruppe Neaskogs.

Redaktøren av "Varteigs Håp" var ikke mye fornøyd med valgresultatet. Årsakene kunne være mange, mente skribenten, men verst av alt var det han betegnet som "den fordærlige kretspolitikk".

Bortkastet stemme

Hartvig Olsen, som etterfølger Weisæth i AUL, er forresten svært kritisk til ordførervalget i 1934. Der ble Peder Mørkeseth valgt med åtte

stemmer. Georg Nordengen oppnådde sju, og Hans Dueholen – en av Arbeiderpartiets tre representanter – fikk en stemme.

Olsen mener "at arbeiderparti-representantene burde været såpas enige at det ikke hadde været noen bortkastede stemmer". Det er tydelig at AUL-lederen mente avtroppende ordfører Nordengen burde fått alle de tre A-stemmene. Da hadde det blitt

Varteig AUL så dagens lys på ettervinteren 1934, og sto allerede St. Hansaften samme år som arrangør av arbeiderstevne på Furuholmen. Ifølge omtalen i SA var dette første gang det røde flagget vaiet over Varteig.

stemmelikhet mellom Nordengen og Mørkeseth, og loddtrekning.

Hartvig Olsen skriver imidlertid at ”jeg skal ikke uttale mig nærmere om den nye ordfører. Dertil kjenner jeg ham forlite, men tiden vil snart vise hvilken kalliber han er av”.

Dette var starten på mer enn 16 år for Peder Mørkeseth som ordfører i Varteig. Han ble gjenvalgt i 1937, også da på upolitisk liste. I årene 1945-55 ble han valgt inn for Arbeiderpartiet.

Laget dør

Senhøstes i 1934 flytter Ragnar Weisæth fra Varteig, og laget mister derfor sin leder. Hartvig Olsen overtar, og gjør en solid innsats i håp om å kunne drive Varteig AUL videre.

Det kommer ikke fram av lagsavisa verken når laget opphører å virke eller den direkte årsaken. Gang på gang forsøker imidlertid Olsen å mane til engasjement, tydeligvis uten helt å lykkes.

Siste innlegget i ”Varteigs Håp” er skrevet i forkant av det store arbeider- og bondeopptoget som ble arrangert i Oslo 2. juni 1935. Det er tydelig at en gruppe fra Varteig skal delta i demonstrasjonen.

Dermed slukner ”Varteigs Håp”, etter rundt halvannet års virke. Siden er det ikke gjort forsøk på å gjenopplive arbeiderungdomslaget.

Weisæth og Olsen

Ragnar Weisæth var for øvrig fra Lånke i Nord-Trøndelag, født i 1905, som den tredje i rekke av ti søsken. 19. nov. 1934 gifter han seg med Thyra Eleonora Johnsen.

Hun var datter av Gerda og Johan A. Johnsen, som i 1932 kjøpte vestre Sikkeland. Johnsen dør allerede samme høsten, og i 1934 selger enken gården til Fredrik Kase.

Tyra og Ragnar fikk for øvrig tre barn – Astrid (født i 1937), Britt (1939) og Arne Olof (1944).

Hartvig Olsen var fra Hafslundsøy, men kom til Bjørnstad under Hurka. Der tok han også Bjørnstad som slektsnavn, og skrev seg da for Hartvig O. Bjørnstad. Han var for øvrig varamann til herredsstyret fra 1934 og fram til krigen, og i en tiårs periode fra 1945.

Historisk dokument

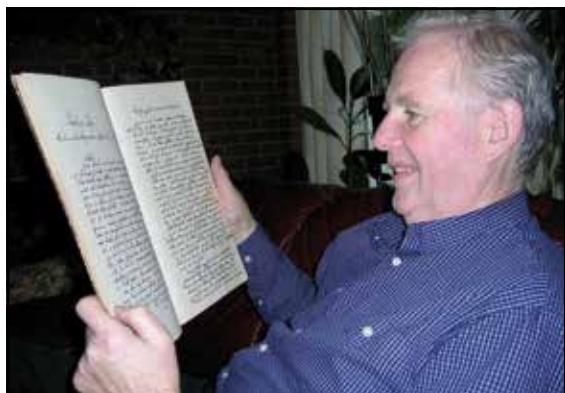
Rolf Lunde, leder i Varteig og Ise Arbeiderlag, er svært glad for at protokollen fra Varteig Arbeiderungdomslag har dukket opp. – Et viktig historisk dokument, sier han.

Lunde var ikke en gang klar over at det hadde vært et ungdomslag i Varteig med utspring i arbeiderbevegelsen på 30-tallet.

– Protokollen for lagsavisa ble levert oss anonymt for to år siden, så trolig er det noen som har funnet den hjemme under en opprydding. Vi er dypt takknemlige for at lagsavisa ble gitt oss, og ikke – i verste fall – havnet i søppeldunken, framholder Lunde.

Bare etterkrigstiden

Med ”Varteigs Håp” har man faktisk dokumentert en periode som man ikke en gang har mulighet for gjennom Varteig Arbeiderpartis egne protokoller. Selv om partilaget ble stiftet i 1923, dekker protokol-

Rolf Lunde, leder i Varteig og Ise Arbeiderlag er svært glad for at den gamle lagsavisa til AUL har kommet til rette. Nå skjenker arbeiderlaget protokollen til historielaget. Foto: Øistein Bøe

for å få den, sier Lunde.

Til historielaget

Varteig og Ise Arbeiderlag ønsker for øvrig å skjenke protokollen til "Varteigs Håp" til historielaget.

– Det er viktig at lokalhistorien blir tatt vare på, også den historien som er knyttet til organisasjonsvirket. Og da mener vi historielaget er rette adressat, sier Rolf Lunde.

Kjell Lunde, leder i Varteig Historielag, istemmer dette synet. – Fra tid til annen får vi protokoller og annet materiale fra ulike foreninger i bygda. Det være seg foreninger som er lagt ned, men også fra lag og organisasjoner som driver videre – men som ønsker å skjenke oss de gamle protokollene sine, sier Lunde.

I så måte sitter historielaget på en voksende dokumentasjon, og Kjell Lunde understreker betydningen av at dette materialet blir tatt godt vare på.

lene kun etterkrigstiden. Årsaken er pålegget til alle politiske partier under krigen om å levere inn protokoller og medlemsfortegnelser. Dette skulle skje på politistasjonen i Sarpsborg. Ved krigens slutt var det ingen som visste hvor disse protokollene hadde tatt veien.

Selv om Rolf Lunde og de andre i arbeiderlaget er glade for å ha fått lagsavisa fra ungdomslaget, håper man også på at det ett eller annet sted finnes en styreprotokoll for laget. – "Varteigs Håp" er svært interessant, men det komplette bildet får vi jo ikke før vi også har protokollen med referater fra lagets styremøter og medlemsmøter. Forhåpentligvis finnes også den et sted i bygda. I så fall ville vi vært meget takknemlige

HAFSLUNDSØY TRELASTLAGER A/S

Tlf 69 14 92 98/69 14 98 08 • Fax 69 14 99 39

- TRELAST
- BYGGEVARER
- TAKSTOLFABRIKK
- PRESSENINGER FOR SALG/UTLEIE

Nedre Lunde gnr 3012, nordre del

Av Finn Vestby og Kjell Lunde

Navnet kommer av lund, skogholt og er et av de eldste gårdsnavn i bygda.

Gården Lunde ble delt i to, Øvre og Nedre Lunde, antagelig i tidlig middelalder (før Svartedauen). (Om Øvre Lunde, se INGA 2005.)

Fra middelalderen og inntil ca. 1660 har Nedre Lunde utgjort ett bruk.

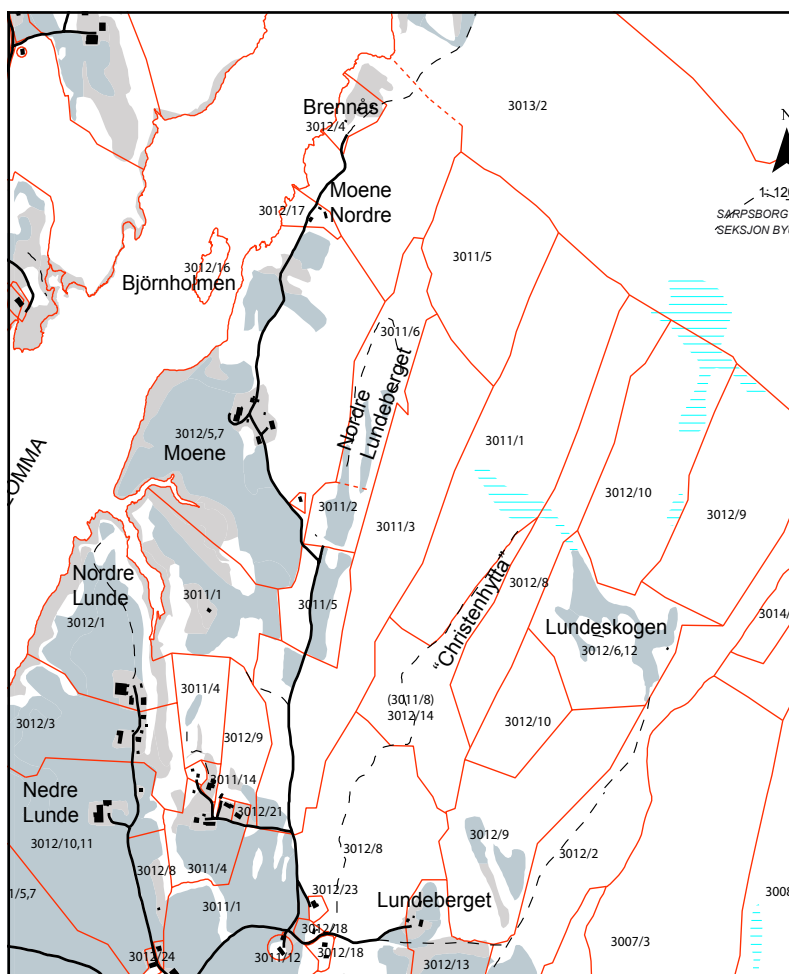
Fra ca 1660 var gården delt i et nordre bruk (bnr 1-7) og et søndre (bnr 8, 10, 11).

I INGA 2006 ble søndre del omtalt og her avsluttes historien om Lunde-gårdene med nordre del av Nedre Lunde.

I 1818 ble grensene mellom Lars Olsen på det nordre bruket og Gunder Sandersen på det søndre gått opp, og de ble tinglyst 11. januar 1819. På den søndre halvdel har samme slekt bodd sammenhengende fra tidlig på 1600-tallet.

I 1887 var tallet på skyldsatte bruk 10 og i 1903 i alt 15 bruk. Gården er i dag fordelt på 4 gårdsbruk.

Gården har dratt nytte av sin beliggenhet ved Glomma med utleie av strendene til tømmerfester for fløtingen. Og fløtingen har gitt arbeid og levebrød til mange av familiene på brukene og plassene langsmed Glomma.

Kart over nordre del av Nedre Lunde. Kart som viser både Øvre og Nedre Lunde finnes i INGA 2005 og 2006.

*Flyfoto fra 1956. Bnr 1 til venstre, bnr 3 til høyre.
Fotograf: Widerøe Eier: Østfold fylkes billedarkiv*

NORDRE DEL

Bnr. 1 Nordre Lunde

Mathis (1786-1836) og Christen Holgersen fra Dellind (Delin) i Tune overtok nordre del av nordre halvpart rundt 1812 (den del som senere blir bnr. 1 og 2).

Christen ble boende på Rød i Tune, mens Mathis flyttet inn på gården (bnr 1). Han hadde i 1811 giftet seg med Gunnild Christiansdtr Bjørnstad (1788-1831).

Deres barn var:

1. Anders, f. 1812 på Dellind (Delin).
2. Christiana, f. 1813 på Blakkestad.
3. Anders, f. 1816 på Lunde.
4. Anne, f. 1819 på Lunde.
5. Inger Maria, f. 1828 på Lunde.

Etter konas død solgte Mathis gården til Anders Larsen og skogen til Sander Torstensen Sæliløkken. Mathis døde på Kokkim.

I 1841 solgte Anders Larsen, som tidligere eide Åserød (og senere flyttet til Brunsby og ble kalt "Gammel-Brunsbys'n"), gården for 600 spesidaler til Jens Andersen, som var født på Hurka og var nevø til Jens Børresen på den andre halvpart av nordre del, bruksnummer 3.

Jens Andersen (1805-1874) var gift med Sørine Larsdtr (1815-1875) fra Aas prestegjeld. I kirkeboka er både Jens Andersen og kona Sørine Larsdtr oppført som metodister. De ble ikke jordfestet ved begravelsen.

De hadde barna:

1. Anne Marie, f. 1842. Hun bodde på Lunde da hun ble konfirmert i 1856.
2. Samuel, (1844-1846).
3. Amine Mathea, (november 1846-februar 1851). Hun døde på Lunde.

I 1865 sådde Jens Andersen 3¾ tønner korn, satte 4 tønner poteter

*Fra Nordre Lunde i 1923.
Fra v.: Berthe (Gretes
slektning), Grete og
Gunerius Hansen, Dag-
mar Morthaugen Lunde (f.
1905), Elise Lunde med
sønnen Ole Gotfred på
armen, jordmor Ingebjørg
Ødegaard med Gunnar
Lunde. Bildet er tatt foran
inngangspartiet på vå-
ningshuset.*

Østfold fylkes billedarkiv

og han hadde 1 hest, 3 kuer og 1 får. Tjenestejenta Elen Gundersdtr Minge bodde her og hun fikk et-ter hvert fire barn med Christen Amundsen på Øvre Lunde. De giftet seg i 1858 og flyttet til Christenhytta (gnr. 12, bnr. 8).

Jens Andersen døde i 1874 og hans enke døde i september 1875, og dermed bodde det ingen her ved folketellingen høsten 1875.

I boet etter Jens Andersen ble gården solgt på auksjon i 1878 til Andreas Olsen Grøtterud født på Nordby plass i Os, for 1150 spesi-daler.

*Anton G. og Anna M. Lunde
Fotograf: A. Karlsson, Sarpsborg
Østfold fylkes billedarkiv*

Andreas Olsen, f. 1824, var gift med Elen Petersdtr, f. 1824 i Våler. De hadde barna:

1. Maren, f. 1849 på Østby vestre plass i Os, gift i Varteig kirke i 1878 med Edvard Mathisen Bekhus, f. 1860 i Våler.

2. Elise Marie, f. 1851 på Østby plass, gift i 1890 med enkemann Adolf Olsen Grøtterud, født i Borre. De bodde på Lunde i 1891.

3. Ole, f. 1854

4. Pauline, f. 1856. Ved folketell-ingen i 1900 var hun ugift og bodde med foreldrene på Nordre Rud.

5. Gina, f. 1857

6. Hans, f. 1859

7. Johannes, f. 1861

8. Anton, (1864-1950). Han ble født mens familien bodde på Østby plass i Os. Han bodde på Nedre Lunde bnr 1 da han ble konfirmert. Senere kalt Anton Hauger Sagbråten.

9. Kristian, f. 1866 på Østby plass. Han bodde på Lunde ved konfirma-sjonen i 1881.

Alle ni barna var født på Østby plass i Os.

I 1893 makeskiftet Andreas Olsen gården med Jens Wilhelm Jacobsen,

*Johannes Lunde
holder hesten
"Dulfus" mens
søstersønnen
Sverre Pettersen
sitter på heste-
ryggen.
Bak står Sverres
mor Gudrun med
sønnen Harald.*

*Eier av bildet:
Rolf Pettersen*

f. 1863 på Rud i Os.

De byttet altså gårder, Andreas Olsen flyttet til Rud i Os og Jens Wilhelm Jacobsen Rud flyttet til Nedre Lunde, bruksnummer 1.

Jens Wilhelm Jacobsen Rud giftet seg i 1886 med Karen Sofie Olsdtr. f.1852 på Skofteby, d. 1901 i Sarpsborg. Hennes søster Juliane var gift med Gunder Christoffersen på bruksnummer 8.

I 1898 solgte Jens Wilhelm Jacobsen Rud gården til Gunerius Hansen (1864-1925) fra Gryte (Køya). Ved folketellingen i 1900 bodde Jens Wilhelm Jacobsen i en bygård i Sarps-

borg og livnærte seg som kjører.

Gunerius Hansen (1864-1925), født på Gryte, sønn av Hans Andersen Nordre Gryte (bnr.7) (f. 1826) og Karen Olea Nielsdtr Skaen i Skjeberg, (f. 1824), giftet seg i 1884 med Grethe Anette Andersdtr, (1865-1951), datter av Anders Johannesen Rognerud og Helene Maria Olsdtr Furuholmen. De hadde barna:

1. Anton, (1885-1947). Han ble født på Kullerud.

2. Hilmar, (1892- 1968). Født på Gryte. Han drev som trelasthandler. Han giftet seg i 1919 med Inga Bolet-

Sommerlig "eftasverd" på Nordre Lunde.

Fra v.: Inger Pettersen, Anna, Sverre Pettersen, Karl Fritjof Pettersen, Gudrun og Johannes. Bildet er tatt på slutten av 1950-tallet.

*Eier av bildet:
Rolf Pettersen*

te Hansdtr Lunde, f. 1891 på Belsby, datter av Hans Olsen Bergby og Berthe Marie Sandersdtr. Belsby. Inga Bolette døde 1920 på Fjellhaug i Vestby. Han giftet seg 2. gang i 1924 med Mina Tveter (1904- 1994).

3. Kitty Johanne (1903-1941) var født i Kristiania og var datter av den kjente maleren Christian Johansen Krogh (1852-1925) og Amanda Marie Olsen. Kitty var født utenfor ekteskap og hun kom til Lunde i 1905 og vokste opp som pleiedatter på Lunde. I 1930 giftet hun seg med Lars Peder Johannessen Brusevold, f. 1902 på Søndre Brusevold, sønn av Johannes Larsen Brusevold og Anna G. Kristine Faleid.

Anton Guneriusen Lunde giftet seg i 1908 med Anna Mathilde Larsen , (1884- 1965) fra Sarpsborg. Hun var pleiedatter på Gryte. Hennes foreldre var malermester Johannes Larsen og hustru Wilhelmine Andersen, Sandesund i Sarpsborg. Anton og Anna fikk barna:

1. Johannes, (1909-1972). Født på Køya (Kongsrud). Han var ugift.
2. Gudrun Anette, (1911-), gift 1936 med Karl Fritjof Pettersen, f. 1907 på Greåker som sønn av Karl Johan Petersson (1854- 1944), født i Rødby i Blekinge og hustru Petra Marie Borgersen (1873- 1953).

Anton G. Lunde kjøpte Nordre Lunde gnr 12, bnr 1 og 2 samt gnr 9, bnr 9 og 10 i 1926. Han bygde ny låve og fjøs i 1938 og nytt våningshus i 1940. Gamlestua ble bygd først på 1800-tallet og ble stående helt til 1972.

Etter Antons død i 1947 satt enken Anna med gården til 1954 da

hun solgte den til sønnen Johannes. Ved overdragelsen forbeholdt Anna seg "for sin livstid beboelses- og disposisjonsrett over det østre rom i hovedbygningens 2. etasje, 2 liter nysilt melk daglig, 100 kg poteter årlig og ved til husbruk, ansatt til årlig verdi 500 kroner."

Gudrun og Karls barn er:

1. Jan Ivar, f. 1936.
2. Rolf, f. 1941.
3. Inger, f. 1943. Gift med Lars Tuseth, f. 1944 i Verdal.
4. Harald, f. 1947. Gift med Grete Larsen, f. 1952 i Rygge.
5. Sverre, f. 1950. Gift med Karin Olsen, f. 1952 på Lisleby.

Johannes døde i 1972 og alle fem barna til søsteren Gudrun overtok gården. To år etterpå, i 1974, overtok brødrene Jan, Rolf og Harald Pettersen som eiere og i 1977 skjøttet Harald over sin 1/3 av gården til brødrene Jan og Rolf.

Fra 1975 har Harald Sælid forpaktet gården.

Harald Sælid, f. 1948, er sønn av Anders Sælid (1912-2002) og Martha Eriksen Lunde (1914-1997). Harald giftet seg i 1973 med Bente Holm Nilsen, f. 1953, datter av Ingolf Nilsen, f. 1927 og Marit Holm, f. 1930 fra Borge. Harald og Bente ble skilt i 1999. Deres barn er:

1. Mariann, f. 1974, gift med Øystein Thorp fra Grålum.
2. Hanne, f. 1978.
3. Elise, f. 1985.

Det ble bygd nytt vognskjul/lager i 1980. Harald Sælid har også bygd ny stall, melkerom og har bygd på og restaurert våningshuset i 1987. Nytt gjødsellager ble påbegynt i 2005.

Bak fra v.: Bente Holm Sælid, Hanne, Harald Sælid og Mariann. Foran: Elise.

Eier av bildet: Harald Sælid

del som i dag er bnr 3, 5 og 7. Gunder Sandersen eide søndre del som i dag er bnr 8, 10 og 11.

Lars Olsens sønn, Ole Larsen Lunde (1780-1845), var skolemester og

”helsesøster” (han vaksinerte alle barna i kretsen).

Ole Larsen overtok bruksnummer 3 fra faren og giftet seg i 1818 med Ingeborg Hansdtr Sætre, datter av Hans Gundersen og Rebekka Eriksdtr Sætre. Deres barn var:

1. Helene (1818-1896). Gift med Hans Eriksen Basken i 1849.
2. Anders (1820-1899). Gift i 1848 med Inger Maria Olsdtr fra Bergby.
3. Iver (1823-1847). Han døde på Bergby.
4. Robert, f. 1825. Han døde 3 dager gammel udøpt.
5. Hans (1827-1880).
6. Lars (1830-1847).
7. Robert, f. 1832.
8. Kristian (1838-1877). Han ble gift i 1870 med Anne Magdalena Johnsdtr Brusevold (1848-1908).
9. Anne Marie (1843-1913). Ugift.

I 1828 byttet han gård med Jens Børresen (1770-1841) og flyttet til Bergby. Derfor er de 5 første barna født på Lunde og de 4 siste på Bergby.

Bnr. 2

Dette er skogteig beliggende syd for Gressløs, på begge sider av veien til Lundeskogen. Da Mathis Holgersen solgte gården til Anders Larsen Åserød i 1833-34, ble skogen til gården solgt til Sander Torstensen Sæلیلøkken, (1794-1850). Hans sønn Syver Sandersen Sæلیلøkken, (1835-1912) overtok i 1875 Sæلیلøkken og skogen som faren hadde kjøpt fra Nordre Lunde. Han står også som eier i 1903.

Gunerius Hansen kjøpte eiendommen etter Syver Sandersen som døde i 1912.

I 1917 makebytter Gunerius Hansen og Rikard Sælid. Gunerius Hansen får gnr 9, bnr 9 og 10 og Rikard Sælid får Sæلیلøkken gnr 9, bnr 6.

Skogen er på ca 130 daa og er i dag skogen til bnr 1.

Bnr. 3 Lunde

Grensen mellom søndre og nordre halvdel ble, som nevnt, gått opp i 1818. Lars Olsen Moene eide nordre

Jens Børresen som hadde giftet seg 2. gang med Anne Larsdtr Moene i 1818 (Ole Larsens søster), flytter til Lunde. Deres barn etter 1828 er født på Lunde. Disse var:

8. Lisbeth, (april 1829- mai 1829).

Hun døde 24 dager gammel på Lunde.

9. Lars (1830-1882). Tvilling. Han giftet seg i 1860 med enken Marthe Marie Johannesdtr Rogndalen.

10. Mathis (1830- 1858). Tvilling.

Han flyttet til Slagen ved Tønsberg.

11. Lisbeth (1835-1861). Hun giftet seg i 1857 med Hans Olsen Prestegården, f. 1826.

Fram til 1842 er Jens Børresen fra Bergby eier av gården. Jens Børresen døde i 1841 og året etter solgte enken Anne Larsdtr gården til Samuel Sandersen, født på Hasle, for 645 spesidaler.

Samuel Sandersen, (1823-1885), var sønn av Sander Arnesen, født på Jelsnes og Nancy Johnsdtr som var født i Skottland. Samuel giftet seg i 1842 med Mari Amundsdr, (1821-1900), fra Øvre Lunde, datter av Amund Christensen Lunde og Kari Mathisdtr, f. 1821 på Rogndalen. De fikk 9 barn, de 8 første ble født på Lunde, det siste barnet ble født på Blakkestad i Tune:

1. Sander, f. 19/1 1842. Han døde 14 dager gammel på Lunde. Foreldrene var da forlovet.

2. Lovise Sofie (13/12 1842- 1900). Hun giftet seg i 1864 med Hans Jacobsen Gryte, (1820-1907) som var født på Grav i Rakkestad. De kjøpte Brennås. Lovise Sofie døde på Brennås, mens enkemannen Hans døde på Kokkim.

3. Andrine, f. 1845. Gift i 1866 med Erik Gulbrandsen Amdal, f. 1843 på Lunde.

4. Anders, f. 1851. Gift i 1876 med Anne Jensdtr Blakkestad, f. 1854 på Strømmes i Tune.

5. Anne Marie, f. 1854. Gift i 1880 med Edvard Johansen Hellene i Borge, f. 1855.

6. Nina Caroline, f. 1856. Gift i 1883 med Andreas Helgesen, f. 1856 på Holen i Tune.

7. Maren Regine (1860-1863). Hun døde 3½ år gammel.

8. Johan Petter, f. 1863. Gift 1. gang i 1888 med Gina Augusta Andersdtr, f. 1867 på Sulusnes. Gift 2. gang i 1902 med Johanne Dorthea Botten, f. 1880 på Espelund i Aremark. Han overtok søndre Blakkestad i 1881.

9. Maren Torine, f. 1867 på Blakkestad. Hun giftet seg i 1888 med Ole Juliussen Furuholmen, f. 1858 på Morthaugen. Ca 1893 flyttet de til Svartedal i Skiptvet.

I 1864 solgte Samuel Sandersen gården til Simen Torstensen for 1000 spesidaler og tok med seg familien og flyttet til Blakkestad i Tune. I 1865 sådde Simen Torstensen 6 tønner korn, satte 6 tønner poteter og han hadde 1 hest, 3 kuer, 2 får og 1 gris.

Simen Torstensen, f. 1837 på Dørgehaugen i Os, sønn av Torsten Carlsen og Gunnil Simensdtr som kjøpte Lundemoene i 1836.

Simen Torstensen giftet seg i 1862 med Maren Johanne Kristensdtr, f. 1841 på Allernes i Svinndal. Hennes mor var Inger Amundsdr fra Øvre Lunde. Maren Johanne døde i 1893 på Hukelund, Hafslundsøy og Simen

giftet seg 2. gang i 1897 med enken Johanne Elisabet Kristensdtr, f. 1853 på Ødegård i Aremark. Hun var enke på Maugesten og hun eide alle tre Maugesten-gårdene i særeie da hun giftet seg med Simen Torstensen.

I 1880 står Simen Torstensen oppført som dampskipsfører. Simen og Maren Johanne hadde barna:

1. Georg, f. 1862. Gift i 1891 med Amalie Fredriksdtr Boye, f. 1868 på Rudsberg.

2. Christian, f. 1865.

3. Julius, f. 1867. Gift i 1894 med Helene Marie Juliusdtr Sulusnes, f. 1871 på Torpeberget. Hans sønn Marius var far til kjent Lunde-slekt på Hafslundsøy.

4. Torsten, f. 1870

5. Sigvard, (nov 1872-feb 1875).

6. Sigvard, (okt 1875-mars 1880).

7. Marius, f. 1878.

8. Mina, f. (mars 1881-nov 1884).

9. Sigvard, f. 1885. Dette var altså foreldrenes tredje sønn som ble døpt Sigvard. De to første døde som småbarn. Han bodde på Hukelund da han ble komfirmert i 1899.

Med kone nr. 2, Johanne Elisabet Kristensdtr, fikk Simen to sønner:

1. Torstein Kristian, f. 1898 på Hukelund, Hafslundsøy. Han giftet seg ca 1922 med Alfhild Strøm, f. 1901. De overtok Vestre Maugesten etter hans mor i 1928.

2. Einar Gotfred, (1899-1975), gift i 1929 med Maja Wallin og overtok Søndre Maugesten (Neset) i 1928. Maugesten ble delt i tre i 1928.

I 1876 kjøpte Simen Torstensen til en parsell, bnr 9, av Gunder Christoffersen på bnr 8. Denne parsellen har

Ludvik og Bolette Lunde, eiere av gården 1918-53.

Eier av bildet: Ellen Bjørnstad

Fotograf: Sandels, Fr.stad

fulgt gården alltid siden den gang. Simen Torstensen solgte gården til Johan Jensen Kultorp for 6000 kr i 1893 og flyttet til Hukelund, Hafslundsøy. Han flyttet senere til Maugesten i Tune der han døde i 1915. Johan Jensen bodde antagelig på gården i 10 år før han fikk skjøte i 1903.

Johan Jensen Kultorp (1844-1917) var født på Strømnes som sønn av Jens Isaksen Kindalen og Birthe Gulbrandsdtr født på Sulusnes. Han giftet seg i 1872 med Karoline Jensdtr Ørka (1853-1930), født på Ørka under Kongsrud som datter av Jens Johansen Tinlund og Anne Simensdtr Kullerud. Hun bodde på Moene da hun døde i 1930. De hadde barna:

1. Johannes (1872-1949), gift ca 1894 med Petrine Marie Hansen (1873-1940) fra Lystvedt i Skiptvet. Han kjøpte Nordre Sulusnes, bnr 2, i 1900 og ble kalt Johannes Sulusnes.
2. Julius, f. 1875 på Kultorp. Gift 1899 med Marie (Inger) Eriksdtr, f. 1875 på Blakkestad. I 1900 bor Julius på Brennås.
3. Arne (1877-1917). Han giftet seg i 1901 med Kristine Gundersdtr Lunde, f. 1883. Han kjøpte Øvre Lunde gnr 11, bnr 1 og eide dette bruket ved sin død i 1917.
4. Emma Sofie, f. 1879. Hun døde som barn.
5. Bolette Marie, f. 1881
6. Ludvik, f. 1883. Gift i 1904 med Olava Bolette Olavesdtr, f. 1879 på Bergerud. Han kjøpte Nedre Lunde bnr 3.
7. Emma Sofie (des 1888 - aug 1889)
8. Emma Sofie, f. aug 1890. Dette var tredje gang at foreldrene døde sitt barn for Emma Sofie. Begge de to første døde som småbarn. Hun ble i 1915 gift med Peder Simensen Stenkleven, f. 1888.
9. Agnes, (1893-1983). Hun ble gift i 1916 med Lorentz Oskar Johannesen Bergerud, f. 1886. De flyttet til Delebekk i Os.

Faren Johan døde i 1917 og i 1918 overtok Ludvik, som da hadde giftet seg og bodde på Brennås, gården etter sin mor som altså var blitt enke året før. Moren forbeholdt seg "Ret til at bebo 2den Etage i Hovedbygningen, hvilken Ret er værdsat til 50 kroner pr. aar".

Ludvik var nok kjent under flere navn, for i desember 1919 er det ved "lensmandsattest" fastslått at "Lud-

vig Johansen Brændaa, Ludvig J. Lunde og Ludvig Johansen er en og samme person".

Ludvik Johansen (1883-1972) giftet seg i 1904 med Olava Bolette Olavesdtr, (1879- 1951), født på Bergerud som datter av Olaves Olsen Bergerud (1838-) og Berthe Marie Helgesdtr. Strømnes (1859-1921). Ludvik og Olava Bolettes barn var:

1. Borghild Karoline, f. 1904 på Brennås. Hun giftet seg i 1941 med Johan Laurits Larsen fra Skiptvedt.
2. Jenny Otilie, f. 1905 på Brennås. Gift i 1941 med Ole Martin Løkkevik, f. 1917 i Skjeberg, sønn av Benjamin Nilsen Løkkevik.
3. Ruth Bergliot, f. 1907 på Brennås. Hun giftet seg i 1937 med Helge Kristian Filtvedt, Eidsberg. De kjøpte Filtvedt og bodde der.

Oskar og Ingrid Lunde på bryllupsdagen i 1943. De eide gården i perioden 1953-81.

*Eier av bildet: Jorunn Nilsen
Fotograf: Larsen, Sarpsborg*

*Ingrid og Oskar Lunde med barna.
Bak fra v.: Thor, Leif Arild og Ludvig.
Foran fra v.: Jorunn, Ingrid, Oskar og Solveig.*

*Eier av bildet:
Jorunn Nilsen*

4. Inga, f. 1909, tvilling. Giftet seg i 1935 med Arne Arnesen Gryte, f. 1907 på Gryte, sønn av Edvard Arnesen Gryte og Thea Johannessen.

5. Anna, f. 1909, tvilling. Giftet seg i 1941 med Arne Andersen Kokkim, f. 1913, sønn av Mathis Andersen Kokkim og Oline Maria Arnesdtr Gryte.

6. Marie Laurentse, f. 1910 på Brennås. Ble kalt Maja. Gift med Torleif Skoftebyhaugen.

7. Oskar, f. 1912 på Brennås.

8. Johan, (1919-1971). Han var født på Lunde. Han var ugift.

De sju første barna ble født mens familien bodde på Brennås. Ved siden av gårdsdriften arbeidet Ludvik i lensa om sommeren.

Svigersønnen Ole Martin Løkkevik, gift med Ludviks datter Jenny Otilie, bodde på Lunde fra 1948 og forpak-

tet gården fra 1951 til 1953.

I 1953 overtok den eldste sønnen Oskar gården etter sin far og flyttet fra Furuholmen og inn på gården. Oskar arbeidet på anlegg

som snekker. Han skadet seg under snekkerarbeid på Stjernebygget på Borregaard da han falt 10 meter fra et stillas.

Oskar Ludviksen Lunde (1912-2000) giftet seg i 1943 med Ingrid Synnøve Gulbrandsen (1919-2002), født i Oslo, datter av Oskar Edvard Gulbrandsen og Anne Marie Hansen, Oslo. Ingrid Synnøve vokste opp hos Anders og Julie Sikkeland på Knatterud. Oskar og Ingrid fikk barna:

1. Leif Arild, f. 1944. Gift i 1963 med Anne Lise Myrvold, f. 1945 i Skjeberg. De ble skilt. Samboer med Berit Foss, f. 1956.

2. Thor Ragnar (1947-2004). Ugift. Tok i voksen alder navnet Solbakken.

3. Ludvig, f. 1952, gift i 1971 med

Inger Lise Pettersen, f. 1953 fra Hafslundsøy.

4. Jorunn, f. 1954, gift i 1974 med Tom-Helge Nilsen, f. 1952 fra Hafslundsøy.

5. Solveig, f. 1959, gift første gang i 1976 med Stig Bjørge Eriksen, f. 1957 fra Hafslundsøy. Gift andre gang med Rolf Andersen fra Opsund.

Leif Arild overtok gården etter faren i 1981. Med Anne Lise Myrvold har han barna:

1. Morten, f. 1963

2. Nina, f. 1966. Hun giftet seg i 1986 med Petter Skaar, f. 1964. De ble skilt i 1999.

3. Mette, f. 1972. Gift i 1995 med Lasse Andre Haugland, f. 1969.

Sammen med Berit Foss har Leif Arild barna:

1. Glenn Ove, f. 1977

2. Martin, f. 1982

Bnr. 4 Brennås

Amund Christensen fra Skiptvet kjøpte i 1844 en parsell på 17 skilling av Anne Larsdtr Moene, som var enke etter Jens Børresen fra Bergby. Denne parsellen blir bnr 4, men kalles i skjøtet for "Lændsebraaten", som altså har vært plassens opprinnelige navn. Allerede samme år, i 1844,

selger Amund Christensen plassen videre til Jens Andersen, eier av bnr 1 for 135 spesidaler.

I 1878 kjøpte Andreas Olsen Grøtterud fra Rakkestad både bnr 1 og bnr 4 på auksjon etter Jens Andersen. I 1880 solgte Andreas Olsen bruket til Hans Jacobsen Gryte (1820-1907) sønn av Jacob Amundsen Gryte og Anne Arnesdtr. Korum. Han var gift med Lovise Sofie fra bnr 3.

I 1887 og i 1903 står Hans Jacobsen Gryte og hans kone Lovise Sofie Samuelsdtr, (1842-1900), datter av Samuel Sandersen på bnr 3, som eiere. De fikk ingen barn.

I 1905 solgte Hans Jacobsen bruket til Ludvig Johansen, som nok hadde flyttet dit før 1900. Hans Jacobsen flyttet til Kokkim og døde der.

Ludvik Johansen Brændaa, gift med Olava Bolette Olavesdtr bodde på Brennås med kone og 7 barn da han overtok farsgården bnr 3 etter moren i 1918.

I 1918 solgte derfor Ludvig Johansen til A. E. Nordheim som allerede

Brennås vinteren 2007.

*Eier av bildet:
Kjell Lunde*

Aslak Marentius Brennås, eier av Brennås 1952-2000.

Eier av bildet: Isak Lunde

året etter, i 1919, solgte til Johannes Olsen Tangen.

Johannes Olsen Tangen, f. 1889 på Kongsrud, sønn av Ole Svendsen Køya, f. 1852 på Kongsrudplass i Eidsberg og ugift pike Maren Johanne Hansdtr, f. 1859 på Rognerud i Tune. Johannes giftet seg i 1914 med Astrid Haslerud, datter født 1898 utenfor ekteskap av foreldre doktor K. A. Haslerud, Oslo, f. ca. 1870 og Marie Hoff, f. ca. 1870 i Grue, Solør. Deres barn var:

1. Anne-Marie, f. 1915. Gift i 1942 med Ragnar Hovden (1917-1993), sønn av Julius Andreassen Hovden.
2. Else Ingebjørg, f. 1917 på Tangen, Furuholmen. Tvilling. Døde i 1920 på Brennås.
3. Liv Victoria, f. 1917 på Tangen, Furuholmen. Tvilling.
4. Kåre Skjøller, f. 1920 på Brennås.
5. Else Ingebjørg, f. 1921 på Brennås
6. Arne Johannes, f. 1924 på Brennås. Familien hadde flyttet til Nordre Moene da han døde i 1946.

I 1924 solgte Johannes Olsen Tangen bruket til Alfred (Ole) Olsen, sønn av Ole Andersen Lille Bø, f.

1825 på Nordby i Os, Rakkestad og Anna Marie Andreasdtr Lunde, f. 1859 på Jelsnes Ødegård, vokste opp på Nordre Lundeberget og døde på Brennås i 1939.

Alfred (Ole) Olsen Brennås f. 1895 født på Rogndalen. Han var sønn av Ole Andersen Lille Bø og Anna Marie Andreasdtr, født på Jelsnes og oppvokst på Nordre Lundeberget. Han giftet seg i 1926 med Magnhild Marieanne Nilsen, (1904-1995), datter av Nils Kristensen Delin, f. 1845. De fikk barna:

1. Aslak Marensius, f. 1927.
2. Birger Odvar, f. 1928.
3. Olav Torbjørn, f. 1931. Han giftet seg i 1963 med Lillian Synnøve Martinsen, f. 1941 i Vefsn. De ble skilt i 1978.

Alfred Olsen Brennås gikk gjennom isen med sparkstøtting og druknet i Glomma øst for Munkøya ved Basken lille nyttårsaften 1940.

I 1952 tok Aslak Marentius over bruket etter sin mor. Aslak Marentius giftet seg i 1960 med Else Marie Johannessen, f. 1930, datter av Hermann og Sofie Johannessen, Oslo. De har barna:

1. Magnhild, f. 1961
2. Anne-Marie, f. 1963
3. Herman, f. 1965

Aslak solgte Brennås, da med bygningene og 5 dekar jord, i 1999 til Nina Andreassen. Skogen ble solgt til Anders Ørka. I 2006 solgte Nina Andreassen bruket til Lasse Nederhoed.

Bnr. 5 og 7 Moene

Moene ble selveierbruk i 1811. Lars Olsen (1761-1837) fikk da

skjøte på plassene Moene og Brennås av Lundes oppsittere. Han eide også bnr 3 som svigersønnen Jens Børresen fra Bergby makeskiftet til seg. Lars Olsens sønn Ole Larsen flyttet senere til Bergby.

Lars solgte i 1837 gården til barnebarnet Marie Jensdtr, f. 1808, som hadde giftet seg i 1838 med Johannes Mathisen, f. 1816, fra Torper i Rakkestad. Marie Jensdtr var datter til Jens Børresen Lunde og hans første kone Maren Andersdtr Skofteby.

Johannes Mathisen og Marie Jensdtr fikk datteren Oleane Johannesdtr Lundemoene, f. 1839, mens de bodde på Moene.

Mathis Jensen (1780-1861) fra Øvre Lunde delte gnr 11 Øvre Lunde mellom sine to sønner i 1839. Samme året kjøpte han den vesle parsellen bnr 5 på Moene – trolig med tanke om å bosette seg der på sine gamle dager. Men i 1841 solgte han denne parsellen videre til Torsten Carlsen (født på Dueholen) Lundemoene.

Marie Jensdtr og Johannes Mathisen solgte i 1842 bnr 7 til Torsten

*Anton Moene foran våningshuset på Moene først på 1900-tallet. Han eide gården i perioden 1880-1923.
Eier av bildet: Asmunn Moene*

Carlsen. Fra da av eide altså Torsten Carlsen både bnr 5 og 7.

Torsten Carlsen (1809-1882) var gift med Gunhild Simensdtr Snoppestad (1811-1843), datter av Simen Fredriksen og Ingeborg Torstensdtr Snoppestad. Deres barn var:

1. Karen Helene, f. 1835, gift i 1858

med Johannes Davidsen, Grinstad i Borge.

2. Simen, f. 1837. Han overtok bnr 3

3. Maren Johanne, f. 1839, gift med Carl Johan Jensen fra Fredrikstad.

4. Anne, f. 1841

Karl Eugenius Christiansen Lunde og hustru Ragna Julianne. Eiere av Moene 1923-1939.

Eier av bildet: Kjell Lunde

Luftfoto av Moene tatt i 1951 i retning sydøst.

Fotograf: Widerøe.

Eier av originalbilde: Tommy Lunde

Etter at hans første kone Gunhild Simensdtr. døde i 1843, giftet Torsten Carlsen seg igjen, denne gang med Inger Marie Simensdtr, (1814-1896), født på Horntvedt i Svinndal. Hennes foreldre var Simen Simensen og Mari Sandersdtr. De fikk barna:

1. Georg, f. 1845.
2. Sigvard, 1849.
3. Mina Konstanse, (1852-1877), gift med Karsten Johannessen Vestgård. De flyttet til Fredrikstad i 1876.
4. Karoline, f. 1855.
5. Julie Dorteia (1857-1902), gift i 1881 med Anton Torkildsen, f. 1852 på Heden, oppvokst på Jelsnes-Ødegården i Øvre Tune. Hans foreldre var Torkild Andersen Ødegården, Tune og Berthe Amundsdr, født på Heden.
6. Lovise, f. 1860.

I 1865 sådde Torsten Carlsen 2½ tønner korn, satte 5 tønner poteter og han hadde 4 kuer og 2 får.

Anton Torkildsen Ødegården kjøpte gården av svigerfaren Torsten Carlsen i 1880 for 3800 kroner. Anton var formann ved tømmerlensa og han er senere omtalt og kjent som Anton Moene. I 1919 blir det tinglyst en attest om at Anton Torkildsen Ødegården er den samme som Anton Moene som har erholdt hjemmel både på bnr 5 og bnr 7. Anton og Julies barn var:

1. Torvald, f. 1881.
2. Julius, (nov 1884-des 1884).
3. Bjarne, f. 1887.
4. Margit, (1891-1896).
5. Georg, f. 1893.
6. Sigurd, (1897-1980). Gift med Olga Olsdr Bergby, f. 1894. Deres sønn er Asmun Moene, f. 1922, meteorologen som ble landskjent via værvarslingen i radio og TV.
7. Sverre, (mars 1901- april 1902). Han døde på Moene.

I 1887 og i 1903 står Anton Tor-

kildsen også som eier av bnr 5. Senere har denne parsellen fulgt hovedbruket Moene.

I 1923 kjøpte Karl Eugenius Christiansen (1882-1956) gården av Anton Moene for 19 000 kroner.

Karl Eugenius hadde allerede 14 år gammel reist til sjøs, først med seilskute, senere på dampbåt i rute mellom Amerika og Cuba. Han vervet seg i den amerikanske marine og under første verdenskrig var han matros i den norske marinen. Etter at han kjøpte Moene, arbeidet han i lensa ved siden av gårdsdriften.

Karl Eugenius som var sønn av Christian Andersen, Øvre Lunde og Oline M. Andersdtr Halvorsrød, giftet seg i 1908 med Ragna Juliane Johannesdtr Vestgård (1878-1935).

Hun var født på Skoftebyengen som datter av Johannes Eriksen Kul-torp og Marie Gulbrandsdtr Lunde. Ragna hadde datteren Ruth Bergliot (1901-1979) med sjømann Sigurd Jørgensen Skaug før hun giftet seg med Karl.

Ruth Bergliot emigrerte til USA i 1920 der hun giftet seg med Frank Myers og bosatte seg i Los Angeles, California.

Karl og Ragna hadde barna:

1. Kristian Øivind (1910-1985), gift i 1935 med Ingeborg Margrethe Olsdtr Lunde, f. 1914 og oppvokst på Vest-Lunde.

2. Mary Oline (1911-1992), gift i 1933 med Harald Olsen Derbakk (1911-1980). Han var født i Oslo, men foreldrene kom fra plassen

Ingeborg Margrete og Kristian Øivind var eiere av Moene 1946-78. Her med barna i 1978. Bak fra v.: Frank Robert, Bjørn Ottar, Kjell Øivind, Tore Ivar og Rolf Egil. Foran fra v.: Ingeborg, Bjørg Irene og Kristian Øivind. Eier av bildet: Kjell Lunde

*Moene vinter-
en 2007*

*Fotograf:
Kjell Lunde*

Paradis ved Åbogen på Finnskogen sydøst for Kongsvinger.

3. Henry (1914-1994). Henry var gift to ganger, første gang i 1939 med Gudrun Ingeborg Thon, f. 1917, Haslum i Bærum. De ble skilt og han giftet seg andre gang med Mary Berntsen fra Mjøndalen.

4. Helga Rebekka (1916-1983), gift i 1938 med Erik Strøm (1913-1999). Han var født på Lande i Sarpsborg.

5. Knut Reidar (1920-1924). Han druknet i brønnen på Moene 4 år og 1 mnd. gammel.

I 1939 solgte Karl Eugenius Christiansen gården til Reidar Eriksen Lunde, sønn av Erik Gundersen Lunde som var eier av bnr 10. Reidar flyttet ikke til Moene, men dro til Sverige i begynnelsen av krigen og bosatte seg der etterpå.

Under første del av krigen bodde Johannes og Marta Evensen i våningshuset på Moene. I samme periode bodde Erling og Margit Hansen og tre barn i bryggerhuset. Senere under krigen bodde Mary Oline Olsen Derbakk her med sine tre sønner. Mannen Harald arbeidet på Spigerverket i Oslo og var med i Hjemmefronten der.

I april 1946 solgte Reidar Eriksen Lunde gården til Karl Eugenius Christiansen Lundes eldste sønn

Kristian Øivind Lunde.

Kristian Øivind (1910-1985), hadde giftet seg i 1935 med Ingeborg Margrete Olsdtr Lunde (1914-2006). De fikk barna:

1. Rolf Egil, f. 1936, gift i 1963 med Ingrid Johannessen Bjørnlina, f. 1942, datter av Johannes Bjørnlina (1894-1984) og Hansine Henriksdtr Haugen (1896-1974).

2. Bjørn Ottar, f. 1938, gift i 1959 med Torøy Annebjørg Bohlin Olsen, f. 1939 i Skytterbråten, Bede.

3. Kjell Øivind, f. 1944, gift i 1971 med Anne Margrethe Basken, f. 1949. De ble skilt 1996. Fra 1997 samboer med Johanne Pahr, f. 1945 i Sykkylven.

4. Tore Ivar, f. 1946, gift i 1963 med Astrid Bergerud, f. 1947 i Os.

5. Frank Robert, f. 1948, gift i 1974 med Gunnel Elise Lunde, f. 1955 i Ranseter i Sverige.

6. Bjørg Irene, f. 1956, gift i 1981 med Jørn Henrik Tokerud, f. 1956, fra Eidsberg.

Kristian Øivind arbeidet i lensa og som anleggsarbeider utenom gårdsdriften. Han var en dyktig anleggssnekker og sto aldri fast når det gjaldt bygningsmessige oppgaver på gården.

Eldste sønn Rolf Egil tok over gården etter faren i 1978. Han arbeidet

som lokfører på Borregaard ved siden av gårdsdriften. Han har også vært politisk engasjert og har vært innvalgt i 9 perioder (36 år) for Arbeiderpartiet i både Varteig kommune-styre og Sarpsborg bystyre. Rolf Egil og Ingrids barn er:

1. Øivind Tommy, f. 1963.
2. Terje Johannes, f. 1966.
3. Rolf Inge, f. 1970.

Øivind Tommy forpaktet jorda fra 1986 og overtok gården i 1999. Han driver et en-manns byggmesterfirma ved siden av gårdsdriften.

Det gamle våningshuset på gården ble bygd ca 1870 og revet i 2004. I 1986 ble det bygd ny kårbolig og denne er i dag våningshus på gården. Låve med fjøs og stall ble bygd 1914, nytt fjøs i 1970. Nytt stabbur i 1952 og redskapshus i 1969. Ny låve/lagerbygning er i ferd med å bli oppført i 2005-2007.

Bnr. 6 Karlhytta (På Lundeskogen)

I 1864 solgte Samuel Sandersen en parsell av bnr. 3 til Carl Andersen, sønn av Anders Eliassen Sælid, for 680 kroner. Denne parsellen fikk bruksnummer 6.

Han var lensearbeider og snekker og ble selveier av bnr. 6 i 1864, (tinglyst i 1872). Han hadde giftet seg i 1859 med Hanna Andersdtr., født 1830 på Lille Ruud i Rakkestad. Hun var datter av Anders Hendriksen Lunde og Sidsel Olsdtr på Nordre Lundeberget. Carl Andersen og hustru Hanna fikk barna:

1. Ole Anton (1859-1864). Døde 5½ år gammel på Lunde.
2. Edvard, f. 1860.
3. Sigvard, f. 1863 på Lunde. Han

Øivind Tommy Lunde er dagens eier av Moene.

Eier av bildet: Kjell Lunde

flyttet til Kristia-

nia i 1878.

4. Anton, f. 1864 på Sælid.

5. Emil, f. 1866 på Lunde. Han flyttet til Kristiania i 1883.

6. Albert, (1870-1889). Han var ugift bakerlærling i Kristiania da han døde i 1889.

7. Johan Christian (1872-1875).

Carl Andersen med kone og sønnene bodde der både ved folketellingen i 1865 og i 1875. Han står også som eier i 1887. I 1865 sådde han 1 tønne havre og satte 4 tønner poteter.

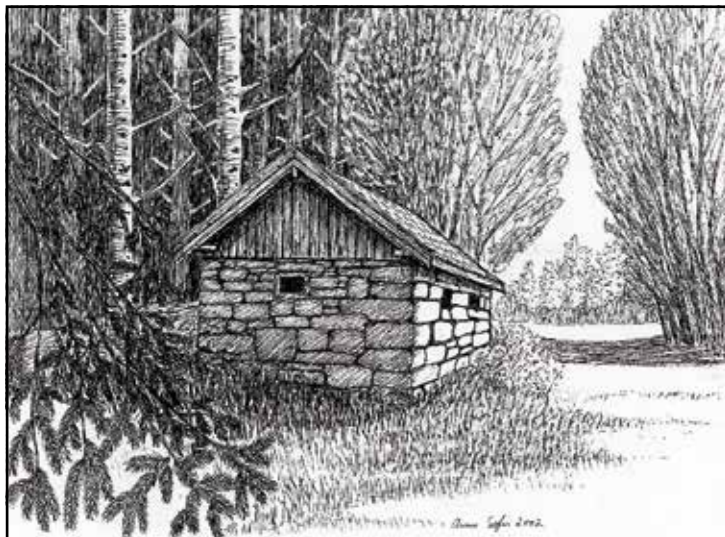
I 1891 selges bruket på auksjon til Anders Pedersen for 773 kroner. Han står som eier også i 1903.

Stua på Karlhytta brente ned rett før 1900, mens barna var hjemme alene. Carl Andersen døde i 1901.

I 1920 ble bruket solgt på tvangsauksjon for 1000 kroner til Ole J. Lunde (= Ole Christian Johannessen Lundeskogen), som var født på Vestre Lundeskogen (bnr. 12). (Som det står i tinglysingsprotokollen: "Solgt for resterende gaardsskat").

Og i 1939 solgte Ole J. Lunde bnr 6 sammen med bnr 12 til Jens Ørka, f. 1911. Ole J. Lunde kjøpte eiendommen Plommen i Øvre Tune og flyttet dit.

Jens Ørka solgte Karlhytta til

Det restaurerte steinfjøset på Karlhytta.

Tegning: Anne Sofie Bergerud

I skylddelingsforretning 1914 er det "solgt en parsell, Bjørneholmen kaldet" til Fredrikstad Tømmerdirektion og gitt bruksnummer 16.

Anders Sælid i 1975. Sønneren Rolf Sælid overtok bruket i 1980. Karlhytta hadde 7 daa jord, 1 ku og 1 kalv. Inntil steinfjøset som i dag er restaurert og eneste gjenstående bygning, sto det tidligere en låve bygd i tre.

Dette bruksnummer er i dag østre halvpart av Lundeskogen (=Lundskogen, =Lundskauen). Den vestre halvparten er bnr 12.

Bnr 16 Bjørneholmen

Før 1864 står Christen Rasmussen Furuholmen (1818-1881) som eier av Bjørneholmen. Han var født på Kongsrud og gift første gang i 1838 med Elen Gurine Amundsdr, som var født på Vortvedt i 1820 og død på Furuholmen i desember 1862.

I skiftet etter konen Elen Gurine Amundsdr i 1864, "hvored et Fjeld, Bjørneholmen, er utlagt til enke- manden Christen Rasmussen for 20 Spd." ble Bjørneholmen skilt ut fra Brennås. Dette "fjeld" er en holme i Glomma utenfor Moene.

Bnr 17 Nordre Moene

Olaves Olsen Moene, (1847-1923), født på Brunsby, sønn av Ole Olsen Strømnes og Birthe Marie Iversdr fra Brunsby. Han giftet seg i 1876 med Andrine Andersdr, f. 1856 på Torp i Rakkestad som datter av Anders Arnesen Mellom-Torp og Oline Torstensdr Olaves bodde på Nordre Moene fra 1870-årene og til sin død i 1923. Han arbeidet i lensa. Kona Andrine døde i 1886. De hadde barna:

1. Ole, (1877-1879). Døde på Lunde (Nordre Moene).
2. Bolette Marie, f. 1885 på Moene.
2. Oline, f. 1880, gift i 1898 med Gothard Eriksen Kokkim, f. 1878.
3. Bolette Marie, f. 1885, gift med Hans Andreas Andreassen, f. 1882 på Olebakken i Nordre Land.

Først i 1915 ble parsellen bnr 17 skilt ut fra Moene bnr 7. Denne parsellen ble kalt Nordre Moene og fikk altså bruksnummer 17. Noen kalte også bruket for Moenebråten. I perioden 1923-27 bodde Anders og Anna Westgård med barna Øivind,

Klara og Åshild her.

I 1933 kjøpte Johannes Olsen Tangen og kona Astrid Nordre Moene og flyttet dit. Deres barn var:

1. Anne-Marie, f. 1915. Gift i 1942 med Ragnar Hovden, Øvre Tune (1917-1993).
2. Liv Victoria, f. 1917 på Tangen, Furuholmen.
3. Kåre Skjøller, f. 1920 på Brennås.
4. Else Ingebjørg, f. 1921 på Brennås.
5. Arne Johannes, (1924-1946). Født på Brennås, død på Nordre Moene.

Johannes Olsen Tangen druknet ved et ulykkestilfelle fra lensebåt i Glomma 1952. Hans enke Astrid druknet 1968 i brønnen på Nymark, Hovden i Øvre Tune.

I 1947 hadde Johannes Olsen Tangen solgt bruket til Oskar Johan-

Oskar Johannes og hustru Jenny Oline Antonsen var eiere av Nordre Moene i perioden 1947-63. Eier av bildene: Kåre Antonsen

nes Antonsen. Oskar Johannes Antonsen (1901-1984) var sønn av Anton Helgesen fra Bønn (eller Bond) under Øsaker i Vestre Tune, f. 1860, og hustru Hanna Ottomina Antonsdtr fra Fensbekk under Vestby i Vestre Tune, gift med Jenny Oline Lundskogen (1907-1977), datter av Karl Gustavsen Stenerød fra Ed i Sverige, f. 1885, og Inger Sofie Johannesdtr Lundskogen. Jenny Olines foreldre var ikke gift. Oskar Johannes og Jenny Olines barn er:

1. Kåre, f. 1933, gift i 1954 med Bjørg Helga Johannessen, f. 1936 i Rolvsøy.

2. Dagmar Helene, f. 1934, gift i 1957 med Ragnar Sten Andersen (1930-1978) fra Fredrikstad.

I 1963 solgte Oskar Johannes Antonsen bnr 17 Nordre Moene til Per Renolen (1897-1986) og hustru Karen. Oskar og Oline flyttet til Fredrikstad. Renolens barn er:

1. Åse, var gift med Odd Martinsen.
2. Tove, gift med Per Jacobsen, Oslo.

Renolens arvinger solgte bruket i 1975 til Haavard og Inger Lise Vestheim. Deres barn er:

1. Alf.
2. Kåre Christian.

Det er ingen fastboende på Nordre Moene i dag.

Nordre Moene vinteren 2006.

Fotograf: Kjell Lunde

APOTEK 1 BJØRNEN I STORBYEN KJØPESENTER

Telefon: 69 130800

Telefax: 69 130805

Byens største og mest sentrale apotek

Lange åpningstider: Mandag – fredag: 9:00 – 20:00

Lørdag: 9:00 – 16:00

Utkjøring av varer og stort vareutvalg

John Walter Johansen
BRANN & SIKKERHET AS

John Walter Johansen

Daglig leder/Konsulent

Hasle Hageby 17, 1734 HAFSLUNDSØY
Tlf. 69 15 20 00 Fax 69 15 20 01 Mob. 911 22 520
E-mail: john-w-j@online.no

Hafslundsøy Bensin og Service

KIOSK og REKVISITA

Nordbyvn. 116, 1734 Hafslundsøy

Telefon 69 14 92 35

Org. nr.: 988 792 322 MVA

Trenger De
rørlegger?

Varteig Rør

Aut. rørleggermester

Gudmund Bøe Seljehammer

NIPAVEIEN 3, HASLE 1734 HAFSLUNDSØY

TELEFON 69 13 12 00 MOB. 908 80 154

Sentralvarmeanlegg-Sanitær-Baderomsutstyr

Total

Total er et kundeprogram som gir deg de mest vanlige kort-, konto- og betalingstjenester for en fast, månedlig sum.

For mer informasjon kom innom et av våre bankkontorer, ring oss på 04800 eller se www.dnbnor.no

DnB NOR

**Jakt og friluft-
spesialisten**

ØSTFOLDS STØRSTE OG ELDSTE KRAMBU
L. Evensen as
Pellygaten 71 - 1706 Sarpsborg. Tlf.: 69 15 42 22. E-post: evensen@levensen.no

**BØRSAND
HJØRNET a.s**

PELLYGT 74 - 1706 SARPSBORG
TLF. 69 15 60 55
FAX 69 15 61 02

**DIN SPESIALFORRETNING
FOR
RADIO - TV - DVD
- KAMERA - HVITEVARER**

Bilden visar en maskin
utrustad med stockbord,
inmatning och transportör.

• KVALITET • DRIFTSSIKKERHET • GUNSTIG PRIS
HØY KAPASITET • TAR DIAMETER OPPTIL 41 CM

AB LANDBRUK

1740 Borgenhaugen Tlf. 69 13 75 02
www.ablandbruk.no

**HISTORIEN gjentar seg, VARTINGENE
kjøper bil hos**

Brennes Auto

Klokkergårdveien 9, 1711 Sarpsborg
Tlf. 69 16 17 00
www.brennesauto.no

Tømrerfirma
BRØDRENE LUNDE DA
 Kjell Andre Mob. 412 40 126 Kenneth Mob. 412 40 127

• RESTAURERING • GARASJER • NYBYGG • TILBYGG

Tlf. 69120768 Fax. 69120769

Sarpsborg Park & Anlegg as

TELEFON: 69130390 - TELEFAX: 69130399

DAK og Byggkonsulent

Harald Arntsen

2D og 3D tegninger • Søknader • Visualisering

☎ 48200972 - 69132929

**Vi utfører også alt av
snekkerarbeid om ønskelig.**

Godkjent for
ansvarsrett

Vestby Planteskole

Hos oss får Dere faglig veiledning,
og stort utvalg av planter til hagen.

Stort utvalg av :

- Stauder
- Roser
- Frukt og bærbusker
- Hekkplanter
- Prydbusker
- Jord og gjødsel

Dere finner oss på Hafslundsøy.

Vestby Planteskole

Vestbyveien 20, 1734 HAFSLUNDSØY

Tlf : 69149237 Fax : 69146133 Sortiment og priser : www.vestby-planteskole.no

Freddy Mathisen as

MASKINENTREPRENØR

Mobil: 957 75 477
Mobil: 957 75 478

Fax: 6913 2212
Privat: 6913 1492

SARPBORG

HUS OG HYTTER I LAFTET TØMMER

**VI LEVERER TØMMERKASSER, NØKKELFERDIGE
BYGG, STAV OG LAFT.
HYTTER, HUS, ANNEKS, STABBUR, TILBEHØR**

NAVESTAD BYGG A.S.
Bortevannsveien 493, 1730 lse

+47 69 15 62 22
fax + 47 69 15 62 23
navebygg@online.no
mob +47 90 85 66 99

Øya's Klippotek

Telefon 69 15 44 00

Øyas Fotterapi og Healing

Helgebyveien 2, 1734 Hafslundsøy

Telefon: 69 14 96 40

Anne-Lene, mobil: 472 56 645

Lise, mobil: 478 16 415

SKJEBERG REGNSKAPSKONTOR

AUTORISERT REGNSKAPSFØRERSELSKAP

- *Forretningsregnskap*
- *Landbruksregnskap*
- *Budsjettering*
- *Lønn*
- *Skattespørsmål*
- *Årsoppgjør*

Skjebergveien 200, 1743 Klavestadhaugen
Telefon 69 10 26 60 • Telefax 69 10 26 61

Tor-Ingar Walther

AUT. MASKINENTREPRENØR

Nordli
1735 Varteig
Telefon 69 13 28 80
Telefaks 69 13 28 80
Mobil 913 37 910

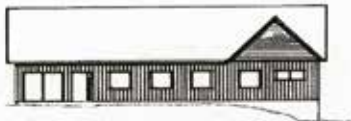

MUSIKKVERKET

BORG PLATEBAR AS

STORBYEN, SARPSBORG

Tlf. 69 15 54 02

Skogly Hovleri

Inneh.: Terje Holene
1735 Varteig
Telefon 69 13 13 43

- *Vanlig trelast*
- *Listverk*
- *Profilerte spesialoppdrag*
- *Paneler*

Mandag - torsdag 07⁰⁰ - 17⁰⁰, fredag/lørdag stengt.

Varteig Historielag

Stiftet 8.2.1982

VARTEIG HISTORIELAG har som formål å vekke og fremme den historiske interesse blant bygdas befolkning og andre som er interessert i bygda. Dette gjøres ved bl.a.

- å avholde møter med lokalhistoriske foredrag
- innsamling av kildemateriale og gjenstander av historisk verdi
- registrering og bevaring av kulturminner
- stimulering og hjelp til slektsgranskere

VARTEIG HISTORIELAG har 2 æresmedlemmer og ca 95 ordinære medlemmer. Medlemskontingent for 2007 er 100 kr (50 kr for familiemedlem).

Styret i Varteig Historielag 2007:

Leder	Kjell Lunde	tlf 69131303
Styremedlem	Øistein Bøe	tlf 69132889
Styremedlem	Kjell Andersen	tlf 69131297
Styremedlem	Kjell Sterkerud	tlf 69131663
Styremedlem	Erling Skivdal	tlf 69225149

**Smaaberg
Rep. & Service**

Kim Norli

TELEFON: 97766029

Bergerud Gård

Kristine Bergerud tlf 976 67 536
E-post: bergerudgaard@online.no

Vi kan bl.a. tilby:

Rideleir
Ridekurs for barn og voksne
Utleie av hest og ponni
Oppstalling av hest - Ridebane

*Vi holder til ved siden av
Varteig kirke.*

Ta turen innom, eller ta kontakt.